

ВЕНЕЦІАНСЬКИЙ КУПЕЦЬ

Переклала Грина Стешенко

Дожд Венеції.

Принц Марокканський } поклонники Порції.
Принц Арагонський }

**ДІЙОВІ
ОСОБИ**

Антоніо, венеціанський купець.

Бассаніо, його друг.

Граціано } друзі Антоніо й Бассаніо.
Салеріо }
Соланіо }

Лоренцо, закоханий в Джессіку.

Шейлок, багатий єврей.

Тубал, єврей, його друг.

Ланчелот Гоббо, блазень, слуга Шейлока.

Старий Гоббо, батько Ланчелота.

Леонардо, слуга Бассаніо.

Балтазар } слуги Порції.
Стефано }

Порція, багата спадкоємиця.

Нерісса, її служниця.

Джессіка, дочка Шейлока.

Венеціанські сенатори, члени суду, тюремник, слуги, почет та інші.

Дія відбувається почасти в Венеції,
почасти в Бельмонті — маєтку Порції на суходолі.

СЦЕНА I

Венеція. Вулиця.

Входять Антоніо, Салеріо й Соланіо.

Антоніо Ох, далєбі, я й сам не розумію,
Чому мені так сумно! Сум і вас
Бентежить, ви сказали; але як
Той сум піймав я, чи знайшов, чи стрінув,
Я не збагну...
Я наче зовсім загубив свій розум
І сам собі немов зробивсь чужий!

Салеріо Ваш дух тепер літа по океанах,
Ширяє там, де ваші кораблі,
Могутні владарі стихій зрадливих,
Немов синьйори пишні і заможні,
Напнувши всі вітрила полотняні,
З презирством, згорда дивляться униз
На ті нікчемні торговельні судна,
Що перед ними голови схиляють,
Коли вони, бува, на тканих крилах
Проносяться повз них.

Соланіо Повірте, друже:
Якби і я ризикував так само,
Як ви, то навздогін моїм надіям,
Мабуть, летіли б і мої чуття!
Раз по раз рвав би й підкидав травичку,
Аби довідатися, звідки вітер;
Шукав би пристаней, портів на картах
І рейдів. Кожна річ, яка могла б

Моїм ділам загрозу вистувати,
Мені б у серце смуток заронила.

Салеріо

Ба навіть дмухаючи раз-у раз,
Щоб страву гаряченну остудити,
Від жаху б сам здригнувся, пригадавши
Оту біду, що нам накоїть може
В безкраїм морі надто дужий вітер.
Не зміг би я і разу подивитись
На пісковий годинник, не згадавши
Про коси та мілизни, і про те
Не думати, що, може, корабель мій
Захряс в піску, і нижче від боків
Схилився головою, і цілує
Свою могилу. Увійшовши в церкву
І на каміння глянувши святе,
Невже ж би я відразу не згадав
Про скелі небезпечні: та якби
Мій корабель бортом черкнувся їх,
У нього з трюмів прянощі пішли б
Морському вітровію на поталу,
А хвилі огорнулися б шовками.
Чи міг би я, все лихо уявивши,
Не думати, що весь набуток мій
Нараз обернеться в ніщо? О ні!
Хіба я можу думать, не відчувши,
Що це нещастя може засмутити?
Не треба слів: Антонію, я певен,
Сумує через те, що він думками
У справах торговельних.

Антонію

Ні, повірте;

Я щиро дякую моїй фортуні,
Що не довірив усього майна
Одному кораблеві й не в одне
Його відправив місце. Окрім того,
Не все мое майно залежить тільки
Від того, чи щасливий буде рік.
Мене смутять не торговельні справи.

Салеріо

Тоді ви закохалися.

Антонію

Ну, що ви?!

Салеріо

Не закохалися? Тоді, скажімо,
Від того ви смутні, що невеселі.
Так само ви сміялися могли б,
Стрибати і казати: веселий я

Тому, що не сумую. Присягаюсь
Дволиким Янусом, синьйор, природа
Кумедних творить іноді людей:
В одного — радощі в очах, і він
Регоче, як папуга, що почув
Козиці звук; а інший виглядає,
Як оцет — хай хоч Нестор запевняє,
Що річ кумедна, — не покаже він
Своїх зубів у посмішці веселій.

Входять Бассаніо, Лоренцо й Граціано.

Соланіо Іде шановний родич ваш — Бассаньйо,
А також Граціано та Лоренцо.
Тож прощайте! Залишаєм вас
У кращім товаристві.

Салеріо З вами б я
Зостався, доки б ви не звеселились,
Однак прийшли достойніші за мене.

Антоніо Я вашу дружбу високо ціную,
Та бачу — справи в вас, і цю причину
Знайшли ви, щоб мерщій податись звідси.

Салеріо Вітаю вас, синьйори дорогі!

Бассаніо Коли ж ми з вами знов посміємося?
Якісь відлюдні стали ви, синьйори...

Салеріо У вільний час — ми завжди вам до послуг!
Салеріо й Соланіо виходять.

Лоренцо

(до Бассаніо)

Синьйоре, ну, Антоніо знайшли ви, —
Тепер будьте. Прошу пам'ятати,
Де маєм стрітись ми в обідній час.

Бассаніо Прийду напевно.

Граціано Ах, синьйор Антоніо,
Вас непокоїть щось: ви забагато
Піклуетесь про справи світові.
Життя своє втрачає той, хто хоче
Його набути клопотом надмірним.
Повірте, ви змінилися занадто.

Антоніо Та ні, на світ дивлюся, як на світ...
Це ж тільки сцена, Граціано, де

Всі люди мають грати певні ролі;
Мені ж, на жаль, припала роль сумна.

Граціано

Тоді хай блазня роль зіграю я.
Нехай мені веселий, втішний сміх
Покрие зморшками усе обличчя;
Хай краще розпалю вином печінку,
Ніж серце голосінням остуджу...
Чи може хто, у кого тепла кров,
Сидіти, мов той предок мармуровий?
Спать наяву? І злитись, і бурчати,
Щоб розлилася жовч? Що ж, знай, Антоньйо,
Це промовля моя любов до тебе;
Є люди, що обличчя в них застигли,
Немов стоячі води, і мовчать.
Мовчать уперто, прагнучи тим самим
Собі здобути славу дуже мудрих.
Немов нам кажуть: «Гляньте, я — оракул,
Коли віщаю, хай не гавкне й пес!»
Антонію, я знаю їх багато,
Кого звать мудрецьями лиш тому,
Що зроду не промовлять ані слова;
Проте я переконаний цілком:
Якби хоч раз наважились вони
Розкрити рота, всі їх слухачі
Набрались би гріха, потребу мавши
Назвати дурнями своїх братів.
Я згодом побалакаю з тобою
Докладніше про це, та кинь лише
Ловити на гачок сумного виду
Привіт юрби, що править за принаду
Всім йолопам... Ну що ж, ходім, Лоренцо!
Тим часом прощайте. Я скінчу
Своє повчання тільки по обіді.

Лоренцо

Ми залишаємо вас до обіду.
Я, певно, й сам такий мовчун, бо слова
Не дасть мені промовить Граціано.

Граціано

Та поживи зі мною років зо два,
То й голосу свого забудеш звук.

Антонію

А я базікою зроблюсь для тебе!

Граціано

Чудово! Хай щастить! В речах лиш двох
Цінуємо найбільше ми мовчання:
В копчених язиках та в тих жінках,
Які іще не звідали кохання.

Граціано й Лорешо виходять.

Антоніо Що він мав на думці?

Бассаніо Граціано говорить неймовірну безліч порожніх слів — другого такого на цілу Венецію не знайдеш. Розважлива думка у нього — це дві зернини пшениці в двох мішках половини: треба шукати цілий день, щоб їх знайти, а знайдеш — виявляється, що їх не варто було й шукати.

Антоніо Гарзд. Тепер скажіть, хто дама та,
Що присяглися ви до неї потай
Піти з поклонами? Ви ж обіцяли.

Бассаніо Ви знаєте, Антоніо, напевне,
Що дуже розладнав я власні справи,
Бо жив пишніш, ніж право мав на те,
Зважаючи на незначні достатки...
Я нині не жалкую, що не можу
І далі жити весело та пишно.
Одне мене найбільше непокоїть:
Як вибитись мені з боргів великих,
Що наробив я марнотратством. Вам,
Антоніо, найбільш заборгував я
І дружбою, і грішми. Дружба ця
Мені є запорукою, що зможу
Відкрити вам всі наміри і плани,
Які я нині сам собі намітив,
Щоб від боргів звільнитися скоріш.

Антоніо Прошу, Бассаніо, мій друже добрий,
Скажіть про все: якщо ті плани ваші
Не відхиляються, як і самі ви,
Від чесного шляху, то, запевняю,
Мій гаманець, себе й мої достатки —
Все до кінця для вашої потреби
Відкрию я.

Бассаніо Коли хлоп'ям стрілу,
Бувало, я губив свою зненацька,
Пускав одразу ж другу їй услід
У тому ж напрямку й таку ж, як перша,
І за цією пильно слідкував,
Щоб відшукати нершу; об'ома
Так важачи, я часом їх обидві
Знаходив. Приклад цей з невинних
Дитячих літ я лиш тому навів,
Що і слова, які сказати хочу,

Цілком невинні. Я напозичався
Багато в вас і все розтринькав, ніби
Хлопчисько легковажний. Та, якщо
Стрілу ви зважитесь пустити другу
В той бік, куди упала й ваша перша,
То певен я цілком, що як уважно
Я подивлюсь в той бік, знайду обидви
Або вам другу принесу назад,
І вдячним я зостанусь боржником
За першу.

Антоніо

Знаєте мене ви добре
І гаєте лиш зайвий час, мій друже;
Повірте, що, під сумнів беручи
Мою любов, завдаєте ви більше
Мені жалю, аніж тоді, якби
Прогайнували все моє майно:
Кажіть, що саме маю я зробити
І що, на вашу думку, зможу я.
На все я ладен, мовте слово, друже!

Бассаніо

Одна заможна панна проживає
В маєтку Бельмонті. З лиця прекрасна...
Та ще цінніші за її красу
Її чесноти пречудові. Вже
З тих чарівних її очей не раз
Я діставав німі, принадні вісті.
Її звать Порція. Катона донька,
Вродлива Порція — дружина Брута —
Не переважила б її нічим.
На цілий світ вже слава пролунала
Про гідності її; з усіх країн
Усі чотири вітри мчать до неї
Вельможних женихів. Неначе сонце,
Шовкові сяють кучері у неї,
І руном золотим зі скронь збігають,
І обертають той маєток Бельмонт
В Колхиду, що до неї не один
Герой Язон у пошуках звитяги
Вже припливав. Антоніо, мій друже!
Якби я мав всі засоби для того,
Щоб серед них суперником з'явитись!
Мені дає таку надію серце,
Що там чека на мене перемога!

Антоніо

Ти знаєш сам — усе моє майно
На морі. А готівки я не маю,

Не маю й засобів, щоб роздобути
Відразу капітал; іди розвідай,
Яку кредит мій зараз має силу
В Венеції. Зберу все до останку,
Щоб вирядить тебе туди як слід,—
До Бельмонта, до Порції-красуні.
Іди ж шукай, я пошукаю теж,
Де гроші є; якщо не помилюся,
То нам дадуть, коли я поручуся!

Виходять.

СЦЕНА 2

Бельмонт. Кімната в домі Порції.

Входять Порція й Нерісса.

Порція Широ кажучи, Неріссо, моїй маленькій особі
вже над силу цей великий світ.

Нерісса Так воно й було б, люба синьйоро, якби фортуна
послала вам стільки ж турбот, скільки дала втіхи. А проте бачу
я, що ті, котрі їдять надто багато, хворіють так само, як і ті, що
їх мордує голод. Отже, середні достатки — неабияке щастя. Зайви-
на швидко доживає до сивого волосся, а помірність живе довго.

Порція Хороші слова і добре сказані.

Нерісса Вони були б ще кращі, коли б їх дотримувались
як слід.

Порція Коли б робити було так само легко, як і знати,
що саме треба робити, то каплички стали б церквами, а халупи бі-
дарів — королівськими палацами. Добрий проповідник той, хто
сам діє так, як повчає; а мені легше навчити двадцятьох, що вони
повинні робити, ніж бути однією з тих двадцяти і виконувати свої
власні повчання. Мозок може винаходити закони для крові, але
палка вдача перестрибує через холодний розум. Шалена моло-
дість — це заєць, що плигає через пастки, які ставить йому каліка-
розсудливість. А проте зараз, коли я маю обрати собі чоловіка,
такі балачки зовсім не до речі. Ах, яке це слово — «обрати»!
Я ж не можу ні обрати того, кого сама бажала б, ані відмовити
тому, хто мені не до вподоби; так воля живої дочки мусить схили-

тись перед волею небіжчика батька. Чи ж не жорстоко це, Неріссо, що я не можу ні обрати когось, ані комусь відмовити?

Нерісса Ваш батько був завжди добродесною людиною, а святим людям перед смертю приходять спасенні думки. Отже, в тій лотереї, що він її придумав з трьома скриньками — золотою, срібною і свинцевою (якщо хтось вибере вас так, як замислив ваш батько), справдяться його надії, і виграє тільки той, хто щиро вас полюбить. А втім, чи почуваете ви прихильність до когось із вельможних наречених, що вже вас навідували?

Порція Будь ласка, перерахуй поіменно їх; коли називатимеш, я їх опишуватиму по черзі; а знаючи мою думку про них, зробиш висновок, наскільки я до них прихильна.

Нерісса По-перше, принц Неаполітанський.

Порція Годі! То справжній жеребець, бо в нього тільки й мови, що про свого коня; він вихваляється, що сам уміє добре його підкувати. Боюся: чи не согрішила його найясніша матуся з якимось ковалем?

Нерісса Далі — пфальцграф.

Порція О, цей тільки те й робить, що хмуриться, немов сказати хоче: «Якщо ви не бажаєте мене, то й не треба...» Він слухає веселі історії, а й разу не всміхнеться. Коли вже замолоду він такий безнадійно похмурий, боюсь, що з нього вийде плаксивий філософ під старість. Волю одружитися з мертвою головою, що має кістку в роті, ніж з одним із цих двох синьйорів. Хай бог мене від них обох боронить!

Нерісса Що скажете ви про французького вельможу, мосьє Ле Бона?

Порція Бог створив його, то нехай уже він вважається людиною. Далєбі, я знаю, що глузувати гріх, але ж він!.. Правда, він має кращого коня, ніж той неаполітанець; він уміє ще бридкіше хмуритись, аніж пфальцграф; у нього прикмети всіх і нікого. Тільки-но заспіває дрізд, він уже ладен стрибати. Свою власну тінь він ладен проткнути шпагою. Якби я за нього вийшла — я б вийшла за двадцятьох чоловіків воднораз. Коли б він схотів зневажити мене, я б йому простила, бо як би шалено він мене кохав, я б не відповідала на його кохання.

Нерісса А що ви скажете про Фолконбріджа, молодого англійського барона?

Порція Ти ж знаєш, що я з ним не розмовляю зовсім, бо ні він мене не розуміє, ні я його: він не знає ні латини, ні французької, ані італійської мови; а ти сміливо можеш заприсягнути на

суді, що я й на пенні не знаю англійської мови. Він — утілення порядної людини; проте — горенько! — хто може розмовляти з німим манекеном? А як дивно він одягається! Мені здається, що свого камзола купив він в Італії, штани — у Франції, капелюха — в Німеччині, а свої манери — в усіх країнах світу.

Нерісса А якої ви думки про шотландського лорда, його сусіда?

Порція Гадаю, що він надто зичливий до своїх сусідів: позичив ляпаса в англійця і заприсягнувся, що поверне його, тільки-но здужає. Здається, француз поручився за нього і навіть дав відписку.

Нерісса Чи до вподоби вам молодий німець, небіж герцога Саксонського?

Порція Він огидний ранком, коли тверезий, і ще огидніший опівдні, коли нап'ється. В найкращому стані — він трохи гірший за людину, а в найгіршому — трохи кращий за тварину. Яке б не скоїлось нещастя, сподіваюся, мені, проте, пощастить позбутись його.

Нерісса Але якщо він схоче спробувати щастя й вибере саме ту скриньку, що треба, то невже ж ви не виконаєте волі вашого батька, відмовитесь узяти його собі за чоловіка?

Порція А щоб не сталось такого нещастя, будь ласка, постав велику склянку рейнвейну на ту скриньку, яка не повинна виграти: тоді хай сидить у тій скриньці хоч сам диявол, а поверх неї ця спокуса, я певна, що він вибере саме її. Я ладна швидше відмовитись від усього на світі, Неріссо, ніж віддатися за губку, що ніколи не просихає.

Нерісса Не бійтеся, синьйоро, вам не дістанеться жоден із цих добродіїв. Вони вже сповістили мене про своє рішення: нині лаштуються повернутись додому й не турбуватимуть вас більше своїм сватанням — хіба що знайдеться якийсь інший засіб здобути вас, крім засобу вашого батька, який залежить від скриньок.

Порція Навіть доживши до Свіліного віку, я помру цнотливою, мов Діана, коли нікому не пощастить здобути мене так, як того бажав мій батько. Я рада, що ця партія наречених така розважлива, бо серед них немає жодного, кому б я не бажала бути далеко звідси; я благаю в бога щасливої для них дороги.

Нерісса Чи пригадуєте ви, синьйоро, одного венеціанця, вченого й вояка, що приїздив сюди ще за життя вашого батька разом з маркізом Монферратським?

Порція Так, так, то був Бассаніо. Здається, так його звати?

Нерісса Саме так, синьйоро. З усіх чоловіків, що їх бачили мої дурні очі, він більше за всіх вартий прекрасної синьйори.

Порція Я пригадую його добре; пригадую, що він гідний твоєї хвали.

Входять слуга.

Що сталося? Якись новини?

Слуга Четверо чужинців шукають вас, синьйоро, щоб попрощатися з вами. Крім того, прибув посланець від п'ятого — принца Марокканського; він подає звістку, що принц, його володар, сьогодні ввечері буде тут.

Порція Якби могла я цьому п'ятому сказати від щирого серця «ласкаво просимо», як кажу тим чотирьом «щасливої дороги», — приїзд його потішив би мене. Якщо він має вдачу святого, а обличчя чорта, я воліла б, щоб він відпускав гріхи, а не був мені за чоловіка. Ходім, Неріссо.

Йди, хлопче, уперед. Оце так штука!
Зачиним за одним, вже другий стука!

Виходять.

СЦЕНА 3

Венеція. Майдан.

Входять Бассаніо та Шейлок.

Шейлок Три тисячі дукатів? Гаразд.

Бассаніо Так, синьйоре, на три місяці.

Шейлок На три місяці? Гаразд.

Бассаніо За сплату, як я вже сказав, поручиться Антоніо.

Шейлок Антоніо поручиться? Гаразд.

Бассаніо Чи можете ви мені допомогти? Чи зробите ласку? Чи дасте відповідь?

Шейлок Три тисячі дукатів на три місяці і за порукою Антоніо.

Бассаніо Ваша відповідь?

Шейлок Антоніо — гідна людина.

Бассаніо Хіба ви чули коли-небудь щось протилежне?

Шейлок Е, ні, ні, ні, ні! Розумієте, коли я кажу, що він «гідна людина», то я маю на увазі, що він має чим заплатити. Проте весь капітал його — в надіях. Один з його кораблів пливе до Тріполі, другий — до Індії; а ще довідався я на Ріальто, що третій корабель його простує до Мексики, четвертий — до Англії, і решту суден теж розкидано по всіх світах. Та кораблі — це ж усього-на-всього дошки, а матроси — тільки люди; але ж є ще сучодільні пацюки і водяні пацюки, водяні злодії і земні злодії, — я маю на думці піратів; крім того, загрожують ще й хвилі, вітри та скелі. І все-таки ця людина має чим заплатити. Три тисячі дукатів... Я гадаю, що можу прийняти його боргове зобов'язання.

Бассаніо Будьте певні, що можете.

Шейлок Я хочу бути певним, що можу; щоб упевнитися, я мушу обміркувати. Чи можу я поговорити з Антоніо?

Бассаніо Якщо зробите нам ласку й пообідаєте з нами.

Шейлок Авжеж, щоб нанюхатися свинини? Щоб їсти те добро, що в нього ваш пророк назаретський загнав диявола своїм закляттям? Я ладен у вас купувати, вам продавати, з вами розмовляти, з вами гуляти тощо, але не хочу ні їсти з вами, ні пити з вами, ані молитися з вами. Які новини на Ріальто? Хто це йде сюди?

Входять Антоніо.

Бассаніо Ось і синьйор Антоніо.

Шейлок

(убік)

Він виглядає як фальшивий митар!
Ненавиджу його я через те,
Що він християнин; але ще більше
За те, що він в огидній простоті
Всім гроші без відсотків позичає,
І наших зисків убива зростання
В Венеції. Якщо мені хоч раз
Йому помацать боки пощастить,
Втамую давню я свою ненависть.
Він зневажає наш народ святий,
Знущається, і навіть в тих місцях,
Де крамарі збираються до купи,
Він кидає мені лихі слова,
Мої він справи ганить, бариші

- Законні зве лихвою. Хай мій рід
Загине, коли я йому пробачу!
- Бассаніо* То як же, Шейлок?
- Шейлок* Га? Мою готівку
Рахую я напам'ять; з обрахунку
Виходить так, що вам зібрать відразу
Три тисячі дукатів я не зможу.
Проте дарма! Є багатій єврей —
Мій друг Тубал, і він мені допоможе.
Стривайте! На який же строк потрібні
(до Антоніо)
Дукати вам? Хай вам щастить, синьйоре!
Ми саме розмовляли тут про вас.
- Антоніо* Хоч і не маю я такої звички —
Давати гроші на відсотки й брати,
Проте на цей раз виняток зроблю,
Щоб друга вивести із скрути. Ви
Назвали вже йому потрібну суму?
- Шейлок* Так, так, три тисячі дукатів.
- Антоніо* Просить
Три місяці він строку.
- Шейлок* Я й забув,—
Авжеж, три місяці, сказали ви,
І ваша запорука... Поміркуем...
Проте стривайте, мовили ви ніби,
Що звички ви не маєте ні брати,
Ні в позику давати на відсотки?
- Антоніо* Так, я того ніколи не роблю.
- Шейлок* Коли Лавана вівці Яків пас —
Святого Авраама був той Яків
(По волі мудрій матері своєї)
Наступник третій. Третій, так...
- Антоніо* То що?
Він правив теж відсотки?
- Шейлок* Ні, відсотків
Не брав він; ні, там не було того,
Що ви звете відсотками звичайно.
Ось слухайте, що він зробив. Лаван
З ним склав таку умову, що ягнята
Самі строкаті та усі рябі
Віддасть він Якову у нагороду.

За труд його. Коли ж пора оґіня
Настала врешті, й подались оґечки
До тонкорунних баранів в жадобі,
Й почався у тварин отих кошлатих
Труд творення, тоді чабан-хитрун
Гілок нарізав, наздирав кори;
І ті гілки в хвилину парування
Встромляв він перед кожною з овець.
І вівці зачинали, і потому
Родилися рябенькі всі ягнята
Й дістались Якову. Такий обрав
Він шлях, щоб мати зиск; його за це
Благословило небо: хоч і зиск,
Проте благословенний він, коли
Нема крадіжки!

Антоніо

Випадок щасливий,

І не від Якова залежав зиск:
Божественна рука те все здійснила.
Та чи можливо ж прикладом таким
Виправдувать відсотки всі лихварські?
Чи срібло й шире золото для вас —
Однаково, що барани та вівці?

Шейлок

Не знаю... Множити я вмію їх
Не гірше. Слухайте, синьйоре...

Антоніо

Друже,

Зверніть увагу, як уміє чорт
І на письмо святеє посилатись.
Коли гидка душа бере собі
Святі слова, щоб ними захищатись,
Це лиходій, хоч усміх на устах;
Рум'яне яблуко, хоч в серцевині
Воно й гниле. О, цей огидний фальш!
Чому ти чарівний такий на вигляд?

Шейлок

Три тисячі дукатів — кругла сума!
Три місяці... На рік — збагнути треба —
Які тут можна взять відсотки?

Антоніо

Отже,

Скажіть, чи можете зарадить нам?

Шейлок

Синьйор Антоніо, траплялось часто,
Що ви в Ріальто з мене глузували —
З моїх відсотків і з мого багатства;
Я все терпів і знизував плечима:
Терпів — така вже доля всіх євреїв.

Не раз мене ви обзивали псом,
Невірою й плювали на каптан
Святковий мій єврейський. — все за те,
Що користуюсь я із власних грошей.
А нині я потрібен вам, вельможні?
Ну що ж! Тепер до мене ви йдете
І кажете: «Нам треба грошей, Шейлок!»
Ви просите у мене грошей! Ви,
Що тільки в бороду мені плювали
І копняками гнали, ніби пса,
Од вашого порога. А сьогодні
Вам треба грошей! Що ж сказати вам?
Чи не сказати часом: «О синьйоре,
Хіба ж собака може мати гроші?
Де ж чувано, щоб шолудивий пес
Позичить зміг три тисячі дукатів?»
Чи я повинен, низько уклонившись,
Затамувати подих і сказати
Несміливо, немов той раб покірний:
«О найшановніший синьйор! На мене
Ви середі минулої плювали,
А в інший день дали ви стусана
І часто псом огидним називали;
І ось тепер за ласки ваші всі
Я вам позичу певну суму грошей?»

Антоніо

Ладен я ляяти тебе й тепер,
І плюнути на тебе, й пхнуть ногою.
Якщо не відмовляєш нам у грошах,
Ну, то й давай, та тільки не як друзям
(Чи чувано, щоб друг коли платив
Відсотки другу за метал нікчемний?), —
Як ворогові грошей ти позич;
Якщо у строк не зможе він віддати,
Щоб міг ти править з нього без жалю
Відсотки.

Шейлок

Ти диви, як ви скипіли!
Здобути хтів би вашу я любов
І дружбу щиру; ту ганьбу забути,
Що ви мене так часто плямували.
Допомогти вам хочу у біді,
Не вимагаючи за це відсотків;
А ви, проте, і вислухать мене
Не маєте бажання. Зичу вам
Добра.

Бассаніо

І справді ти добра бажаєш.

Шейлок

Я довести це хочу. Ось ходімо
Усі до нотаря, й дасте підписку
На зобов'язанні, ну, так, для жарту,
Допишемо, що як не вдасться вам
Сплатити в певний день і в місці певнім
Мені ту суму, згадану в розписці,
То як відшкодування зможу я
У вас на тілі взяти м'яса фунт —
І то в якому тільки схочу місці.

Антоніо

Гаразд, я підпишу і всім скажу,
Що жид ласкавий вельми!

Бассаніо

Я не згоден!

Такого зобов'язання ніколи
Тобі я не дозволю підписати;
Ладен скоріш зостатися в нужді!

Антоніо

Не бійся! Терміну додержу я.
Ще за два місяці — до строку місяць —
Утрое більше я дістати маю
За борг отой.

Шейлок

О, Аврааме-батьку!

Які ж ці християни! Їх жорстокість
Навчає їх підозрювати всіх.
Ну посудіть самі: якщо вже він
У строк мені свого не сплатить боргу,
Який же зиск мені? Фунт м'яса лиш?
Таж людське м'ясо варт багато менше,
Аніж бараняче або козине.
Я помагаю з тим, щоб заслужити
Його прихильність. Згодиться Антонійо,
Тоді — гаразд! Не схоче — то прощайте!
І кривдою за ласку не платить.

Антоніо

Так, Шейлоку, папір я підпишу.

Шейлок

Ідіть до нотаря, а незабаром
І я прийду. Ви розкажіть йому,
Як цей контракт кумедний краще скласти,
А я дукатів назбирать піду
І гляну, як там в мене у господі:
Чи все гаразд? Адже глядять її
Слуга мій непутящий. Повернусь
Я вмить.

Антоніо

Іди мерщій, шляхетний жиде!

Шейлок виходить.

Ще вихриститься він: баць, став сердечний.

Бассаніо

Шахрай страшний тоді, коли він гречний.

Антоніо

Ходімо, друже! Не турбуйсь! Нівроку —
Прибудуть кораблі мої до строку.

Виходять.

ДІЯ ДРУГА

СЦЕНА I

Бельмонт. Кімната в домі Порції.

Фанфари. Входять принц Марокканський та його почет, Порція, Нерісса та інші її слуги.

Принц Марок.

Не зневажай мене за чорну шкіру,
Адже ліврея чорна ця — з вини
Мого найближчого сусіда — сонця,
В чий промінні я зростав. Нехай
За всіх людей, що їх родила північ
У тих країнах, де прозору кригу
І Феба жар не може розтопити,
Один з найкращих з'явиться сюди.
З любові хай до тебе — я і він
Розріжемо собі ми власне тіло —
Побачиш, в кого червоніша кров!
Повір мені, мого обличчя, панно,
Боялись і відважні, а проте —
Коханням присягаюся своїм —
В країні рідній на моє лице
Дивилася з любов'ю не одна
Красуня. Чорний колір свій міняти
Не хочу я, хіба лише тоді,
Коли б мені украсти пощастило
Твої чуття, ласкава королево!

Порція: У виборі я маю керуватись
Не тільки радою очей дівочих.
В руках у лотереї мій талан,
І вибирати я не маю права.
Якби лиш воля батькова суворо
Мені віддать себе не наказала,
Тому, хто сам собі мене здобуде,
Обравши влучно скриньку, запевняю,
Мій славний принце, для моїх очей
Ви б не здавалися від тих чорнішим,
Кого я тут раніше зустрічала.

Принц Марок. Спасибі і на тім. Тепер же я
Прошу вас провести мене до скриньок:
Побачимо, що доля скаже нам.
Я шаблею цією присягаюсь,
Що Софі ранила на смерть, і принца
Убила перського, і здобула
Три славні перемоги Сулейману!
Я поглядом щонайгрізніші очі
Здолав би вмить і серце найпалкіше
З усіх на світі подолать готовий;
І ведмежат від матерніх грудей
Геть відірвати, глузувати навіть
Із лева, що ричить, голодний, лютий.
Лише б тебе здобуть. Але тим часом,
Як Геркулес і Ліхас грають в кості,
Щоб вирішить, хто дужчий з них обох,—
Враз може трапитись таке нещастя,
Що слабшого рука влучніше кине
Ті кості, й вийде так, що паж нікчемний
Алкїда подолає! Так і я:
Керований фортуною сліпою,
Утратить могу все, чим інший хтось,
Достойний менш, ніж я, заволодіє,
А я помру від горя!

Порція Ви повинні
Скоритися умові! Чи відмовтесь
Від вибору назавжди, чи, раніш
Ніж починати, присягніться тут,
Що ви ніколи з жодною з дівчат
Не будете про шлюб вести розмови.
Подумайте раніш.

Принц Марок. Я йду на все!
Ведіть, я хочу спробувати щастя!

Порція Спочатку в храм, а потім, по обіді,
Попробуєте щастя.

Принц Марок.

Хай і так!

Фанфари.

О доле приязна, веди за руку
У вічний рай або на вічну муку.

СЦЕНА 2

Венеція. Вулиця.

Входить Ланчелот.

Ланчелот Безперечно, мое сумління дозволить мені втекти від цього єврея, мого господаря. Нечистий так і смикає мене за лікоть, так і спокушає; каже: «Гоббо, Ланчелоте Гоббо, добрий Ланчелоте», або: «Добрий Гоббо», або «Добрий Ланчелоте Гоббо, скористайсь своїми ногами, наживай п'ятами, тікай геть». А сумління каже: «Ні, стережися, чесний Ланчелоте, стережися, чесний Гоббо»; або як зазначено вище: «Чесний Ланчелоте Гоббо, не тікай, дай спокій своїм п'ятам». Гаразд; проте нечистий чіпляється й наказує мені пакуватися. «Via!»* — каже нечистий; «Забирайся!» — каже нечистий; «Заради неба, наберися відваги, — каже нечистий, — і тікай!» Гаразд; а мое сумління кидається моему серцю на шию і мудро промовляє до мене: «Мій чесний друже Ланчелоте, через те, що ти син чесного чоловіка...» — або, краще сказати, — син чесної жінки, бо, правду кажучи, батько мій любив іноді погуляти, мав до того неабиякий смак. Гаразд; сумління каже мені: «Ланчелоте, стій!» — «Тікай!» — каже нечистий. «Стій!» — твердить мое сумління. «Сумління, — кажу я, — твоя порада хороша! Нечистий, — кажу я, — твоя порада хороша!» Якщо я послухаюся свого сумління, мені доведеться залишатися в єврея, мого господаря, а він (хай бог мені простить!) теж з диявольського кодла; коли ж я втечу від єврея, то послухаюся нечистого, а той, пробачте на слові, вже справжніснький диявол. Безперечно, цей єврей — утілений диявол, і, відверто кажучи, мое сумління — то жорстоке сумління, коли радить мені залишитися в цього єврея. Нечистий подає мені більш дружню пораду; я таки втечу, нечистий! Мої п'яти до твоїх послуг; я втечу!

---

* Геть! (Іт.)

Входить старий Гоббо з кошником.

Гоббо Молодий синьйоре! Будьте ласкаві, скажіть мені, як тут пройти до пана єврея?

Ланчелот

(убік)

О небо, це ж мій ріднесенький батько! Він не те що підсліпуватий, він просто зовсім сліпий і тому не впізнає мене. Ану, я пожартую з нього.

Гоббо Шляхетний паничику, будьте ласкаві, скажіть мені, як тут пройти до пана єврея?

Ланчелот На першому розі беріть праворуч, а на другому поверніть ліворуч; та глядіть, на дальшому розі не беріть ні ліворуч, ані праворуч, а поверніть просто вниз, до будинку єврея.

Гоббо Боже милостивий, таку дорогу знайти нелегко. Чи не можете ви мені сказати: Ланчелот, що живе в нього, живе він у нього чи ні?

Ланчелот Ви говорите про молодого синьйора Ланчелота?

(Убік)

Увага! Ось зараз я задам!

(До старого)

Ви говорите про молодого синьйора Ланчелота?

Гоббо Про якого там синьйора, синьйоре, про сина бідної людини. Його батько, хоч це й кажу я,— чесна й дуже бідна людина, проте, хвала богіві, живе собі на здоров'я.

Ланчелот То й добре! Хай його батько буде собі хто хоче, ми розмовляємо про молодого синьйора Ланчелота.

Гоббо Про Ланчелота, синьйоре, якщо ваша ласка.

Ланчелот Ergo, прошу вас, старий чоловіче, ergo, благаю вас; ви говорите про молодого синьйора Ланчелота?

Гоббо Про Ланчелота, якщо дозволить ваша милість.

Ланчелот Ага, виходить, про синьйора Ланчелота? Не говоріть про синьйора Ланчелота, батьку, бо цей молодий синьйор (з ласки фатуму й долі і, кажучи іншими такими мудрими словами,— волею трьох сестер та інших галузей науки) справді й безперечно помер, або, як би ви сказали без зайвої балаканини, чкурнув на небо.

Гоббо Ой, хай бог боронить! Адже хлопець був єдиний костур мого похилого віку, єдина підпора моя.

Ланчелот Та хіба ж я подібний до дрючка, чи до колоди, чи до посоха, а чи до підпірки? Чи знаєте ви мене, батеньку?

Гоббо Ой, ні! Я не знаю вас, молодий синьйоре. Але, прошу вас, скажіть мені: хлопець мій (царство йому небесне!) живий чи помер?

Ланчелот Ви не впізнаєте мене, батьку?

Гоббо Біда мені, синьйоре! Миготить мені перед очима, я вас не знаю.

Ланчелот А й справді! Хоч би ви й не були сліпі, ви б, мабуть, і тоді мене не впізнали. То мудрий батько, що впізнає свою власну дитину. Гаразд, старий чоловіче, я розкажу вам новини про вашого сина.

(Падає навколішки)

Благословіть мене! Правди не сховаєш: убивства не можна довго таїти. Хто чий син — це сховати можна, але правда мусить, на-решті, виявитись.

Гоббо Прошу вас, синьйоре, підведіться; я перекома-ний, що ви не Ланчелот, не мій хлопець.

Ланчелот Прошу вас, киньте жарти й дайте мені ваше благословення! Я — Ланчелот, ваш маленький хлопчик колись, ваш дорослий син тепер і ваше дитя навкіи.

Гоббо Я не можу собі уявити, що ви — мій син.

Ланчелот Не знаю, що я маю собі уявляти; але я — Ланчелот, служу в єврея, і я певен, що Марджері, ваша дружина, це моя мати.

Гоббо А й справді, її звати Марджері. І я ладен за-присягтися, що коли ти Ланчелот — то ти моя плоть і кров. Хвала тобі, боже! Ну й бородище відпустив! У тебе на підборідді більше волосся, ніж у мого корінника Доббіна в хвості.

Ланчелот Виходить, що хвіст Доббіна росте всередину: коли я бачив його востаннє, у нього в хвості було більше волосся, ніж у мене на обличчі.

Гоббо Боже, як же ти змінився! То як же ти живеш? Чи ладнаєш зі своїм хазяїном? Я приніс йому гостинця. Як ви тепер з ним, чи у добрій згоді живете?

Ланчелот Нічого, добре. Але щодо мене, то я твердо вирі-шив від нього втікати, а через те й не зупинюся доти, доки не вте-чу якнайдалі. Мій хазяїн — справжнісінький єврей. Йому гостин-ця? Подаруйте йому краще мотузку! Я гину з голоду в нього на службі; я так схуд, що ви можете кожен палець моїми ребрами порухувати. Батьку, я радий, що ви приїхали. Віддайте ваш гостин-єць Бассаню — той справді дає чудові нові ліvreї своїм слугам. Якщо мені не пощастить стати до нього на службу, то я забіжу

десь аж на край божого світу: О, небувале щастя! Він сам іде сюди. Мерщій до нього, батьку, бо я зроблюсь євреєм, якщо в єврея служитиму довше.

Входить Бассаніо з Леонардо та іншими слугами.

Бассаніо Ви можете зробити й так, але поспішайте: večеря — найпізніше о п'ятій годині. Порозсилайте ці листи за адресами; замовте лівреї й перекажіть Граціано, що я прошу його зараз же прийти до мене.

Один із слуг виходить.

Ланчелот До нього, батьку!

Гоббо Хай бог благословить вашу милість!

Бассаніо Спасибі. Тобі чогось від мене треба?

Гоббо Ось мій син, синьйоре, бідний хлопець...

Ланчелот Не бідний хлопець, синьйоре, а багатого єврея наймит, що хотів би, синьйоре, як вам пояснить мій батько...

Гоббо Синьйоре, він має палке бажання, як то кажуть, вам служити...

Ланчелот Авжеж; одне слово, я служу євреєві і маю бажання, як вам пояснить мій батько...

Гоббо Його хазяїн і він, не у гнів вашій милості сказати, живуть, як кицька з собакою...

Ланчелот Коротше кажучи, справа, бачте, така, що немає мені життя в того єврея; саме це й змушує мене, як зараз батько мій, стара вже людина, докладно розповість вам...

Гоббо Ось тут у мене страва з голубів, що нею бажав би я вашу милість ушанувати; а прохання моє таке...

Ланчелот Щоб не витрачати даремно слів, прохання моє дуже мене цікавить, як ваша милість довідаються про це від цього чесного старого чоловіка... бо... хоч я сам це кажу, хоч він і стара людина, проте він бідна людина і мій батько.

Бассаніо Хай хтось один говорить. Чого вам треба?

Ланчелот Служити вам, синьйоре.

Гоббо Так, саме це і мали ми сказати.

Бассаніо Тебе я знаю добре. Що ти хтів — Здійснилося, бо твій господар Шейлок Зі мною ще сьогодні розмовляв

І на твоє підвищення дав згоду.
Як можна це підвищенням назвати —
В багатого єврея службу кинуть
І стати до роботи в бідняка.

Ланчелот Стару приказку добре поділено між моїм хазяїном Шейлоком і вами, синьйоре: ви маєте ласку божу, а він має достатки.

Бассаніо Дотепно сказано. Ну, йдіть обидва,
З господарем колишнім попрощавшись,
Приходь до мене.
(До своїх слуг)

Видайте ліврею
Йому ошатнішу, ніж в інших слуг.
Глядіть же, щоб усе було як слід!

Ланчелот Рушаймо, батьку! То я незугарний стати до роботи? То я не маю язика? Гаразд!

(Дивиться на свою долоню)

Чи є в Італії людина, яка б змогла, приносячи присягу, покласти на біблію долоню крашу, ніж оця? О, я знаю, мені всміхнеться доля! Гляньте на цю просту лінію життя! Скільки ж воно жінок визначено для мене? На жаль, усього п'ятнадцять! Це ж на один зуб! Одинадцять удовиць і ще дев'ятеро дівчат — ледь-ледь вистачить на одного! А ось троїста лінія! Тричі пощастить мені врятуватися від небезпеки потонути. А ось знак, що вказує на смертельну небезпеку, яка загрожує мені на краєчку пухової перини! Ну, якщо фортуна — жінка, то вона — хороше дівча, коли обдаровує мене такими хорошими речами. Ходімо, батьку; мені попрощатися з євреєм, як оком змигнути.

Ланчелот і старий Гоббо виходять.

Бассаніо Прошу тебе, мій добрий Леонардо,
Купи усе, зроби усе як слід;
Коли ж ти покінчиш нагальні справи,
Вертайсь мерщій додому, бо надвечір
Почастувати хочу я найближчих,
Найкращих друзів. Не барись!

Леонардо

Всіх сил

Я докладу, шановний мій синьйоре.

Входить Граціано.

Граціано Де твій господар?

Леонардо Ось він, синьйоре, прогулюється.
(Виходить)

- Граціано* Синьйоре Бассаніо...
- Бассаніо* Граціано!
- Граціано* Я маю до вас прохання...
- Бассаніо* Я вже виконав його.
- Граціано* Ви не повинні мені відмовити: я мушу їхати з вами до Бельмонта.
- Бассаніо* Якщо ти мусиш — їдьмо. Тільки слухай:
Ти грубий і зухвалий на язик.
І надто запальний. Проте ці риси
Хоч і пристали до твоєї вдачі
І хоч вони не вадять, як на мене,
Але для тих, кому ще не знайомий,
Ти можеш здатися занадто смілим.
А через те, прошу, себе присилуй
І в свій розбурханий, гарячий дух
Додай помірності холодних крапель,
Бо тим поведженням несамовитим
Ти там мені нашкодиш, і мої
Зруйнуєш всі найкращі сподівання.
- Граціано* Якщо, Бассаніо, не приберу я
Подоби найскромнішої, не втраплю
Поштиво розмовлять, вдаватись рідко
До лайки, з молитовником ходити,
Дивитися сумирно, при столі ж
Під час молитви потай позіхати
І промовлять «амінь», триматись пильно
Всіх приписів пристойності й звичаю,
Як ті, хто на догоду власній бабці,
Весь час вдають святеників із себе,—
Тоді ніколи більш мені не вірте.
- Бассаніо* Побачимо, чи стане вам терпіння.
- Граціано* Зроблю я виняток на цю лиш ніч;
Сьогодні ввечері мене судить
Не треба.
- Бассаніо* Ні, було б то дуже шкода!
Просив би я, щоб, навпаки, були ви
Веселі, сміливі й дотепні нині,
Бо всі ми зберемось лише для того,
Щоб добре погуляти й посміятись.
Однак прощайте! Маю пильні справи.

Граціано А я подамся до Лоренцо й інших —
І ввечері ми знову ваші гості.

Виходять.

СЦЕНА 3

Там само. Кімната в домі Шейюка.

Входять Джессіка й Ланчелот.

Джессіка Мені так шкода, що ти йдеш від батька.
Наш дім — це пекло, ти ж — веселий чорт,
Що намагавсь у нас нудьгу розвіять.
Ну що ж, прощай! Ось маєш золотого!
Ох, Ланчелот, побачиш скоро ти
Лоренцо на вечері. Там він буде,
Бо твій господар запросив його
До столу. Дай йому цього листа —
Та тільки щоб того ніхто не бачив.
Прощай же. Я не хочу, щоб мій батько
Застав мене отут з тобою разом.

Ланчелот Adieu! Сльози заміняють мені язик. О найчарів-
ніша язичнице! О найсолодша жидівочко! Коли якийсь християнин
не пуститься на шахрайство й не заволодіє тобою — то я дуже по-
милюся. Проте будьте здорові!.. Ці дурні сльози поволі затоплю-
ють мій мужній дух. Adieu!

(Виходить)

Джессіка Прощай, прощай, мій добрий Ланчелоте!
О боже мій, які думки пекельні,
Який то гріх, що я соромлюсь бути
Дитям свого батька. Я дочка
Йому по крові лиш, а не душею.
Обітницю, Лоренцо мій, дотримай,—
А християнською жоною ставши,
Тобі я буду вірною назавше.
(Виходить)

СЦЕНА 4

Там само. Вулиця.

Входять Граціано, Лоренцо, Салеріо й Соланіо.

Лоренцо Ми підемо з вечері тайкома
До мене в дім, щоб там надіти маски
І за годину повернутись.

Граціано Ні,
До цього ми ще зовсім не готові.

Салеріо І смолоскипників не найняли.

Соланіо Коли цього не зробимо як слід,
По-моєму, вже краще і не братись.

Лоренцо Тепер четверта тільки — нам лишилось
Ще дві години, щоб приготуватись.

Входить Ланчелот з листом.

Які новини, друже Ланчелоте?

Ланчелот Якщо ви зробите ласку й розпечатаєте цього
листа, то, мабуть, він вам розповість новини.

Лоренцо Рука знайома — і, признаюсь вам,
Чудова рученька; вона біліша,
Ніж цей папір, який вона списала.

Граціано Іду в заклад, що лист отой — любовний.

Ланчелот Так, синьйоре, з вашої ласки.

Лоренцо Куди ти йдеш?

Ланчелот Іду, синьйоре, запрошувати свого колишнього
господаря єврея на вечерю до мого нового господаря християнина.

Лоренцо На ось, візьми! І Джессіці шляхетній
Скажи тихенько: слова я додержу.
Іди!

Ланчелот виходить.

Бажаєте приготуватись
На маскарад? Вже й смолоскипник є.

Салеріо Гаразд, знайду і я.

Соланіо Я теж знайду:
Лоренцо Мене і Граціано за годину
Застанете ви в нього. Ми на вас
Чекаємо.

Салеріо Не будемо баритись.

Салеріо й Соланіо виходять.

Граціано Від Джессіки чарівної той лист?

Лоренцо Тобі відкриюсь я. Еге ж, від неї.
Вона тут пише, як мені найкраще
Забрать її із батьківського дому
Та скільки має золота вона
Й коштовних самоцвітів — і про те,
Що здобула собі убрання пажа.
Якщо єврею, батькові її,
Потрапити на небо пощастить,
То певен будь, що в рай його спровадить
Рука дочки. Година нещаслива
Не стане їй на життьовім шляху
Повік — хіба що тільки через те,
Що батько в неї — той єврей невірний.
Ходім зі мною; по дорозі сам
Листа читатимеш. Мій смолоскип
Моя кохана Джессіка нестиме.
Виходять.

СЦЕНА 5

Там само. Перед домом Шейлока.

Входять Шейлок та Ланчелот.

Шейлок Авжеж! Побачиш ти на власні очі
Різницю поміж Шейлоком й Бассаньйо.
Гов, Джессіко! Не будеш обжиратись...
Гов, Джессіко!.. Як обжирався в мене.
І не хроптимеш на весь дім ночами.
Не будеш переводити одежі.
Гов, Джессіко! Та де ж вона поділась?

Ланчелот Гов, Джессіко!

Шейлок А ти чого кричиш?

Адже тобі я не велів гукати!

Ланчелот Ваша милість завжди гримали на мене за те, що я нічого не вмю зробити сам, доки мені не звелять.

Входить Джессіка.

Джессіка Ви кликали? Чого вам треба, тату?

Шейлок Ось, Джессіко, мої ключі. Я йду —
Запрошений я нині на вечерю...
Хоча навщо йти? Вони лукаві;
Звичайно, не з любові запросили.
А я піду і їстиму на зло.
Хай витрачається цей марнотрат.
Християннй цей! Джессіко, дитино,
Доглянь господи. Десь якесь нещастя
Порушить має нагло спокій мій...
У сні мішки я бачив, повні грошей...

Ланчелот Благаю вас, синьйоре, ходімо; мій молодий господар чекає на вас.

Шейлок Так, як і я чекаю на побачення з ним.

Ланчелот Вони всі там щось затівають: я не кажу прямо, що ви побачите маскарад; проте, якщо це трапиться, виходить, дарма останнього чорного понеділка о шостій годині ранку мені йшла носом кров; а перед тим останнього разу вона йшла рівно чотири роки тому, в середу на першому тижні посту, по обіді.

Шейлок Що? Маскарад там буде, кажеш ти?
Дитино, двері всі позамикай!
Якщо почувеш гуркіт барабана
Чи, може, флейти скигління огидне,
Не зважуйся вилазити на вікна,
На вулицю виходити не смій,—
Ти чуєш? Милуватися не смій
На християн фарбованих, безумних!
Позатикай скрізь вуха у будинку,—
Я, звісно, вікна маю на увазі,—
Щоб у мою шановану домівку
Гармидер легковажний не проник.
Священним Якова жезлом клянуся!
Бенкетувати нині поза домом
Не маю я бажання. А проте
Піду. Гей, ти, мершій біжи вперед
І сповісти, що я прибуду.

Ланчелот

Пане,
Я вже лечу вперед. Синьйоро мила!
Ви все-таки в віконце подивіться:
Християнин прийде — не жарти:
Євреєчки він ока вартий!
(*Виходить*)

Шейлок

Що блазень цей із племені Агарі
Сказав тобі?

Джессіка

«Синьйоро, прощавайте», —
А більш нічого.

Шейлок

Добре він хлоп'я!
Але він їсть надміру і в роботі
Все бариться, немов отой слимак,
І цілоденно спить, мов кіт ледачий,
До вулика свого впускати трутнів
Не хочеться, того-бо й відпустив
Його я до Бассанію охоче.
Хай допоможе він йому гаман
Позичений спустошить якнайкраще.
Тож, Джессіко, вертай мерщій додому!
Можливо, незабаром я вернусь.
Зроби все так, як я сказав. Замкни
Всі двері. Як ощадні люди кажуть:
«В'яжи міцніше, то знайдеш певніше!»
Ту мудру приказку ти пам'ятай
І всі замки дбайливо замикай!
(*Виходить*)

Джессіка

Прощай! Як щастя ухоплю в долоню,
Я батька втрачу, ти ж — єдину доню!
(*Виходить*)

СЦЕНА 6

Там само.

Входять Граціано й Салеріо в масках.

Граціано

Ось те піддашся, що під ним Лоренцо
Призначив нам побачення.

Салеріо

Його
Година вже ось-ось минає.

Граціано

Дивно,

Що він спізнився; швидше, ніж годинник,
Біжать коханці.

Салеріо

О, разів у десять

Прудкіш літають голуби Венери,
Коли любовну спілку укладуть,
Аніж тоді, коли додержать мусять
Присяги, що дали вони колись!

Граціано

Це завжди так: бо хто з нас на бенкеті
З-за столу підведеться з апетитом
Тим, що спочатку був? Нема ніде
Коня, який би поспішав назад
З таким вогнем, як рвався він вперед.
Ми лиш тоді полюємо завзято
За всім на світі, як іше до дна
Не випили всієї насолоди.
На панича або на марнотрата
Скидається той корабель ошатний,
Що з рідної затоки випливає,
Коли його цілує і голубить
Солодкий, похитливий вітерець!
І як скидається на марнотрата
Той корабель, коли уже додому
З пом'ятими вертається боками,
З пошарпанним вітрилом, помарнілий,
Обірваний, знесилений украй
Своїм зальотником несталим, вітром!

Входить Лоренцо.

Салеріо

Ось і Лоренцо. Потім поговорим.

Лоренцо

Ласкаві друзі, я прошу, даруйте
Мені таке запізнення. Не я,
А справи в тому винні. Як і вам
Спаде на думку викрадат дружини,
Ладен я стільки ж зачекати й вас.
Наблизьтесь. Тут живе єврей, мій тесть.
Гей, хто там є?

У вікні з'являється Джессіка в хлопчачій одежі.

Джессіка

А ви хто? Озовіться,

Щоб краще я упевнитись могла,
Хоч я готова присягнуть, що ваш
Впізнала голос.

Лоренцо Я це, твій Лоренцо
І твій коханий.

Джессіка Так, Лоренцо! Він
Коханий мій і справді. Більш за все
Люблю Лоренцо я! Чи ж, окрім вас,
Ще знає хтось про те, що й ви мене
Кохаете так само?

Лоренцо Небеса,
Та й ти сама, любов мою посвідчать!

Джессіка Ловить цю скриньку! Скринька того варта.
Я рада, що вже ніч, мене не видно.
А я соромлюся свого убрання.
Але любов сліпа, і той, хто любить,
Не бачить жартів чарівних своїх,
Бо з сорому згорів би Купідон,
Мене побачивши в хлоп'ячій вбранні.

Лоренцо Зійди униз — ти візьмеш смолоскип
І понесеш вперед.

Джессіка Як! Мушу я
Сама освітлювать свій власний сором?
Адже і так занадто він ясний!
Таж ця умова викаже мене,
А я ховатись мушу...

Лоренцо О кохана!
Твое убрання чарівне хлопчаче
Й без того вже твою ховає вроду.
Скоріш іди сюди! Бо ніч коротка
Так швидко пролетить, а нас чекає
Бассаніо на бенкет.

Джессіка Двері всі
Позамикаю я й озолочу
Себе дукатами: тоді — до вас.
(Зникає з вікна)

Граціано Клянуся каптуром, що не єврейка
Вона, а чарівне дівчатко!

Лоренцо Хай!
Господь мене поб'є, коли її
Я не люблю. Якщо судити можу,—
Розумна Джессіка і чарівна,
Коли мене не дурять власні очі;
І віддана — це щойно довела
Вона сама. І через те назавжди

Зостанеться вона в моїй душі,
Бо віддана, розумна і прекрасна!

Джессіка сходить униз.

Ти вже прийшла? Ходімо ж, саме час.
Давно чекають маски вже на нас!

Виходить разом з Джессікою та Салеріо.

Входить Антоніо.

Антоніо Хто тут?

Граціано Синьйор Антоніо?

Антоніо

Ну й ну!

А де ж поділась решта, Граціано?
Минуло дев'ять, вас чекають друзі.
Не буде маскараду, бо дмухнув
Погожий вітер, тож Бассаньйо нині
Лаштується в дорогу. Посланців
Я двадцять розіслав, щоб вас найти.

Граціано Гаразд! Мене по-справжньому втішає,
Що нині корабель наш відпливає!

Виходять.

СЦЕНА 7

Бельмонт. Кімната в домі Порції.

Фанфарн. Входять Порція, принц Марокканський та їхній почет.

Порція Ну ж, розгорніть завісу, всі скриньки
Шляхетному ви принцові відкрийте.
Тепер ви можете почати вибір.

Принц Марок. Ось перша, золота, і напис тут:
«Хто вибере мене, той все здобуде,
Чого бажає більшість із людей».
А друга — срібна. Друга обіцяє:
«Хто вибере мене, той буде мати
Все те, на що він заслужив». А третя
Свинцева вся, похмура і тяжка,
Як напис той, що я на ній читаю:

«Хто вибере мене, повинен той
Віддати все й рискнути всім, що має».
Як я довідаюсь, чи вибрав ту,
Що саме треба?

Порція: Мій портрет лежить

В одній з тих скриньок, і коли її
Ви відгадаєте, я буду ваша.

Принц Марок.

Хай вибір мій скеровують боги!
Побачимо... Проте я хочу ще раз
Всі написи удруге прочитати.
Що каже нам оця свинцева скринька?
«Хто вибере мене, повинен той
Віддати все й рискнути всім, що має».
Віддати все... За що? За той свинець?
Задля нікчемного свинцю рискнути?
Загрожує ця скринька! Чоловік,
Що віддає на риск своє останнє,
Надію має на значний барищ:
Та глузду золотого не спокусить
Метал нікчемний. Отже, за свинець
Я не рискну і не віддам нічого.
Що срібло це сказати нам бажає
Своїм цнотливим відтінком шляхетним?
«Хто вибере мене, той буде мати
Все те, на що він заслужив». Стривай!
Шляхетний марокканцю, безсторонньо
Спочатку зваж, чого ти вартий сам.
Якщо я маю сам себе цінити,
То вартий я багато. А проте,
Можливо, ще не стільки, щоб дістати
Цю дівчину. Але свою достойність
Принижувати перед нею теж
Не маю я причини. Це була б
Ганебна малодушність. То чого ж
Я вартий?.. Ах, та Порції ж, звичайно!
Я заслужив походженням її,
Багатством, вродою і вихованням,
А більш за все — моїм палким коханням!
То чи не взяти скриньку цю відразу?
Ні, гляну я раніш на золоту:
«Хто вибере мене, той все здобуде,
Чого бажає більшість із людей».
Це — Порція! Її бажають; рветься
До неї цілий світ! Із чотирьох

Кінців землі до неї лине кожен —
Припасти, мов до образу святого...
Гірканії пустелі й аравійські
Піщані простори відлюдні стали
Шляхами проїзними для вельможців,
Що квапляться до Порції-красуні!
І царство хвиль, що згорда так плюють
Своїм верхів'ям небесам в обличчя,
Не може зупинити чужоземців;
О ні, безстрашно всі сюди пливуть,
Немов через струмок, щоб подивитись
На Порцію! В одній з оцих трьох скриньок —
Портрет її небесний! Та невже
В свинцевій він? Ні, то ганебна думка!
Нікчемний і похмурий цей метал
Негідний навіть савана її
Вміщати! Може, я повинен думать —
Портрет її лежить у сріблі? Ні!
Адже у десять раз метал оцей
За золото бідніший! Це жорстоко!
Це грішна думка! Самоцвіт такий
Оправи гідний тільки золотої.
Є в Англії монета золота —
Лик ангела зображено на ній,
Та викарбувано його лиш зовні.
А тут — лежить всередині цей ангел,
Немов на золотому ложі... Дайте
Мені ключа; я вибираю цю —
Хай буде те, що буде!

Порція

Ось він, принце.

Якщо портрет мій там — тоді я ваша.

Принц Марок.

(відмикає золоту скриньку)
О пекло! Що це? Голий череп! Щось
Устромлено йому в порожнє око!
Яксь записка... Що в ній? Прочитаю:
«Не все те злото, що блищить,—
Не забувай того й на мить!
На думці в багатьох одне —
Щоб лиш побачити мене.
У домовині золотій
Лиш хробаки, огидний гній.
Коли б ти розум мав старий,
Хоч ти ще й тілом молодий,

Ти б марно часу не губив!
І влучно б вибір свій зробив!
Тебе б не ждав такий привіт,
Щасливий був би на весь світ.
Прощай, твій запал молодий,—
Його поб'є мороз лихий!»

Який же це привіт холодний,—
Прощай, мій запал молодий!
Скорився дух мій благородний,
Привіт тобі, мороз лихий!
Прощайте, йду! Мене мороз скував...
Так від'їздить лиш той, хто все програв!
(*Виходить*)

Порція Чудово! Приберіть! Того ж без краю
Всім женихам таким, як він, бажаю!
(*Виходить*)

СЦЕНА 8

Венеція. Вулиця.

Входять Салеріо й Соланіо.

Салеріо Бассаніо — я, друже, бачив сам
Вітрила розгорнув, і Граціано
Одчалив з ним; але там не було
Лоренцо.

Соланіо Той єврей-шахрай зняв гамір,
І дож пішов на корабель з ним разом,
Щоб там усе оглянуть.

Салеріо Запізнився він,
Бо розпустив уже той корабель
Вітрила. Дожеві, проте, сказали,
Що бачили і Джессіку, й Лоренцо
В гондолі разом. Слово честі дав
Антоніо у тому, що напевне
Їх не було на кораблі Бассаньйо.

Соланіо Я пристрасті такої ще не бачив,
Не чув, щоб хто так лютував скажено,

Щоб хто по вулицях так голосив,
Як той єврей, собака: «О дочка!
Мої дукати! О моя дочка!
Втекла з християнином! О дукати!
У християн я їх здобув! О право!
Закон! Закон! Моя дочка й дукати!
Один мішок... Ні, два мішки зашитих!
На них моя печатка,— то подвійні
Дукати там! Дочка моя украла!
Там самоцвіти! Камені коштовні!
Два камені моя дочка украла!
Знайди мені дочку, о правосуддя!
Каміння в неї і мої дукати!»

Салеріо Хлопчиська із Венеції всієї,
Старого доганяючи, кричали:
«Де самоцвіти, де дочка, дукати?»

Соланіо Хоча б віддав Антонію завчасно
Йому свій борг — інакше за усе
Поплатиться він дорого.

Салеріо До речі,
Я вчора бачив одного француза,
Який мені сказав, що у протоці
Між Англією й Францією ніби
Втонув венеціанський корабель
З багатим вантажем. Почув про це,
І думка про Антонію майнула:
Хоча б той корабель був не його!

Соланіо Про новину Антонію сказати б
Лиш натяком, щоб тим його не вбить.

Салеріо Добрішої нема людини в світі.
Я бачив, як прощався він з Бассаньйо;
Той обіцяв йому не гаять часу
І швидко повернутись. «Ні! — сказав
Антонію.— Не квапся і спокійно
Свою закінчуй справу. Дочекайся,
Коли вона сама дозріє з часом.
Що ж до єврея і мого боргу,
То не турбуйся, друже мій, про це
І клопоту не завдавай своєму
Закоханому серцю. Будь привітний,
Веселий, чемний; думай лиш про те,
Щоб якнайкраще — гідно і пристойно —
Ти досягнув мети». А потім він

Потиснув міцно на прощання руку
І відвернув лице своє, щоб сліз
Бассаніо не бачив; так вони
Розстались.

Соланіо   Думаю, що цілий світ
Лиш для свого Бассаніо він любить.
Ходімо ж пошукаєм, де він. Треба
Веселим чимсь розвіять йому тугу.

Салеріо   Авжеж, ходім.
Виходять.

СЦЕНА 9

Бельмонт. Кімната в домі Порції.

Входить Нерісса зі слугою.

Нерісса   Мерщій, мерщій завісу відхили.
Принц Арагонський вже присягнув склав
І йде сюди, щоб розпочати вибір.

Фанфари. Входять принц Арагонський, Порція та їхній почет.

Порція   Шляхетний принце, ось стоять три скриньки.
Якщо ви виберете ту, з портретом,—
Відразу ж відсвяткуємо весілля.
Коли ж вам вибрати не пощастить —
Повинні виїхати звідси ви
Негайно.

Принц Араг.   Виконати я поклявся
Важливі три умови: перша з них —
Мовчать про те, яку я вибрав скриньку;
А друга: як невдалий вибір буде,
Не свататися більше ні до кого
І, зрештою, якщо фортуна зрадить,
Вас залишити й відси геть податись.

Порція   Клянеться в цьому кожен, хто ризкує
Для мене, для нікчемної особи.

Принц Араг.   Я йду на це. Фортуно, поможи,
Нехай мої здійсняться сподівання!

Тут — злото, срібло і свинець нікчемний:
«Хто вибере мене, повинен той
Віддати все й рискнути всім, що має».
Зробися спершу ти принадним сам,
Щоб зваживсь я за тебе все віддати.
Що каже скринька золота? Ну, що там?
«Хто вибере мене, той все здобуде,
Чого бажає більшість із людей».
Чого бажає більшість? Більшість! Може;
Це кожного тут мають на увазі
З юрби дурної? Вибира вона
Лиш те, що зовні має гарний вигляд:
І те лиш знає, що їй каже око.
Засліплене; так, це ота юрба,
Яка не дивиться ніколи вглиб,
Але, мов ластівка, своє гніздо
Будує зовні на поверхні мурів.
Не думає про те, що злі стихії
Її гніздечко зруйнувати можуть.
О, я того не виберу, чого
Бажає більшість! Ні, не хочу я
З юрбою неуків таких змішатись
І стати поруч дурнів та нікчем!
До тебе, срібний охоронцю скарбу,
Я знов звертаю погляд! Повтори,
Що обіцяє напис твій обранцю:
«Хто вибере мене, той буде мати
Все те, на що він заслужив». Чудові
Твої слова! Не можемо ми й справді
Чекати від фортуни нагороди,
Якщо самі її не заслужили!
Ні, ні! Не слід нікому з нас себе
Звеличувать не по заслuzі! О,
Коли б посади всі почесні, всі
Звання і титули не роздавались
Шляхом нечесним! Щоб це все змогли
Ми справжніми заслугами здобути!
О, скільки б серед нас тоді людей,
Які стоять тепер, зігнувши спини,
Покрили б голови простоволосі!
О, скільки тих, що віддають накази,
Самі виконували б їх! О, скільки
Негідного змогли б ми стрінуть там,
Де сподіваємось лиш честь зустріти,
І скільки б честі світлої знайшлося

У смітті часу й заблищало б нині!
Гаразд! Я хочу розпочати вибір!
«Хто вибере мене, той буде мати
Все те, на що він заслужив». Отож
І я собі бажаю лиш того,
На що я заслужив. Прошу ключа,
І хай мені відкриється удача!
(Відмикає срібну скриньку)

Порція

(убік)

Аж надто слів для знахідки такої.

Принц Араг.

Що тут? Мені якась потворна пика,
З гримасою, дає оцю записку?
Дозволь, я прочитаю. Не подібна
До Порції ти зовсім! І так само
Ця пика осоружна не подібна
До сподівань моїх і до заслуг!
«Хто вибере мене, той буде мати
Все те, на що він заслужив». Невже
Не заслужив я кращого нічого,
Як тільки голову оцю потворну?
Невже така мені ціна? Невже
Мої заслуги більшого не варті?

Порція

Судить суддю засуджений не може —
І функції, й права в них різні.

Принц Араг.

Що тут?

«Проїшло я через сім вогнів;
Ти ж мусиш зважить сім разів,
Як щось обрати захотів.
Не піддавайся й поготів
Хисткому впливу почуттів.
За щастям марно б ти летів.
Тобі час скроні посріблив.
У постіль жінку покладеш,
Мою личину прибереш.
Покінчено з тобою теж!»
Я голову свою дурну
Приніс сюди лише одну,
А дві нестиму, далєбі,
Такі ж, як і була, тупі.
Пробач, обранице моя.
Прощай! Скоряюсь клятві я.

Принц Арагонський і його почет виходять.

- Порція* Міль крильця на вогні собі спалила...
Мудрують бевзі з усієї сили!
Коли вже вибирать вони візьмуться,
То потім помилок не обернуться!
- Нерісса* Прислів'я є: «Від долі не втечеш —
В петлі загинеш чи жону знайдеш».
- Порція*
(до *Нерісси*)
Запни завісу і ходім, Неріссо.
Входить посланець.
- Посланець* Синьйора тут?
- Порція* Що скажете, синьйоре!
- Посланець* До брами нашої, синьйоро, шойно
Якийсь венеціанець прискакав,
І каже він, що вслід за ним сюди
Його господар поспішає. Він
Привіз, окрім солодких привітань,
І силу подарунків вам коштовних.
Я й разу ще не бачив чарівних
Таких послів кохання, як оцей.
Квітневий день ніколи ще не був
Такий погожий, несучи з собою
Про літо втішну вість, мов той юнак,
Котрий оповістив про те, що їде
Сюди його хазяїн.
- Порція* Годі, годі!
Боюсь, що скажеш — родич він тобі,
Бо по-святковому, занадто щедро
Ум розсипаєш, щоб хвалить чужинця!
Ходім. Побачить хочу я, на кого ж
Отой гінець від Купідона схожий.
- Нерісса* Хай буде то Бассаньйо, милий боже!
Виходять.

СЦЕНА 1

Венеція. Вулиця.

Входять Соланіо й Салеріо.

Соланіо То які там новини на Ріальто?

Салеріо Та все не припиняються чутки, що той корабель з багатим вантажем, котрий розбився у вузькій протоці, належав справді Антонію. Гудвінські піски — так, здається, звать те місце — дуже небезпечна мілина; на ній поховано вже багато кораблів. Такі-то новини, якщо кумася-чутка справді жінка чесна і не бреше.

Соланіо Я волів би, щоб на цей раз вона збрехала так само, як бреше кожна кумася-плетуха, коли, напхавши рота медяниками, хоче запевнити своїх сусідів, що ніяк не може втішитись після смерті свого третього чоловіка. Але, як видно, це правда — коли казати без зайвої балаканини, нічим не загороджуючи прямого шляху розповіді,— правда, що добрий Антонію, чесний Антонію... О, коли б я зміг знайти титул, гідний того, щоб перебувати з його чесним ім'ям в одній компанії!..

Салеріо Та кінчай уже швидше!

Соланіо Га? Що ти кажеш? Ну, то кінець такий, що він і справді втратив свого корабля.

Салеріо Дай боже, щоб це був кінець його втратам!

Соланіо Скажу мерщій «амінь», щоб чорт не встиг стати мені впоперек молитви, бо ось він сам іде в образі єврея.

Входить Шейлок.

Як ся маєш, Шейлоку? Які новини серед купців?

Шейлок Ви знаєте й самі краще за кожного, краще за кожного іншого, що дочка моя втекла.

Салеріо Авжеж, знаємо! Я, зі свого боку, знаю навіть того кравця, що пошив їй крила, на яких вона спурхнула.

Соланіо А Шейлок, зі свого боку, знав добре, що пташка вже вбилася в пір'ячко, а на тій порі всі пташки вилітають із кубелець — така вже в них вдача.

Шейлок За те її проклято.

Салеріо Звичайно, якщо диявол може бути їй суддею.

Шейлок Моя власна плоть і кров збунтувалася!

Соланіо Фу ти, старе падло! Збунтувалася в твої роки?!

Шейлок Я кажу, що моя дочка — то моя плоть і кров!

Салеріо Ну, між твоєю плоттю і її більша різниця, ніж між гагатом і слоноюю кісткою; між твоєю кров'ю і її кров'ю більша різниця, ніж між простим червоним вином і рейнвейном. Скажи нам краще, чи ти не чув про те, що Антоніо втратив щось на морі?

Шейлок Ото ще мені друга рахуба! Банкрут і марнотрат, що ледве наважується показувати свою голову на Ріальто; жебрак, що так гордо походжав собі площею, хай пам'ятає про своє зобов'язання! Він завжди називав мене лихварем — хай же пам'ятає про своє зобов'язання! Він завжди давав у позику гроші з християнської доброзичливості, то хай же пам'ятає про своє зобов'язання!

Салеріо Е! Я певен, якщо він не зможе заплатити в строк, ти ж не вимагатимеш його м'яса; навіщо воно тобі здалося?

Шейлок Для наживки на рибу! Якщо воно нікого не нагодує, то нагодує мою помсту! Він мене обляяв; він став мені на заваді, коли я міг заробити півмільйона; він брав мене на посміх, коли я зазнавав збитків; знущався з моїх заробітків, ганив мій народ, заважав моїм торговельним справам, розхолоджував моїх друзів і розпалював ворогів, — і за що? За те, що я єврей! Хіба єврей не має очей? Хіба єврей не має рук, частин тіла, почуттів, прихильностей, пристрастей? Хіба не живить його та сама їжа, що й християнина? Хіба не ранив його така сама зброя? Хіба не страждає він від таких самих хвороб, хіба не тими самими ліками його лікують? Хіба не відчуває він холоднечі взимку і спеки влітку, як і кожен християнин? Коли ви раните нас, хіба ми не спливаємо кров'ю? Коли ви нас лоскочете, хіба ми не сміємося? Коли ви нас труїте, хіба ми не помираємо? І коли ви нас кривдите, хіба ми не повинні мститися? Якщо ми подібні до вас у всьому, то хочемо бути подібними до вас також і в цьому. Коли єврей скривдить християнина, до чого вдається його християнське смирення? До помсти! Коли християнин скривдить єврея, до чого має вдатися, за вашим прикладом, його терпеливість? Ага! До помсти!

Я вживу тих самих паскудств, яких ви мене навчили, і горе мені, якщо я не перевершу своїх учителів!

Входить слуга.

Слуга Синьйори, мій господар Антоніо зараз удома й бажає з вами обома поговорити.

Салеріо Ми самі його скрізь шукали.

Входить Тубал.

Соланіо Глянь, ось іде ще один з їхнього племені; третього такого й не добереш, хіба що сам чорт обернеться на єврея.

Соланіо, Салеріо й слуга виходять.

Шейлок Що чувати, Тубале? Які новини з Генуї? Чи ти розшукав мою дочку?

Тубал Я чув про неї в багатьох місцях, а проте не зміг її розшукати.

Шейлок Ай, так, так, так, так! Пропав діамант, що обійшовся мені дві тисячі дукатів; у Франкфурті його купив я! Прокляття досі ще ніколи не спадало нашому народові на голову; я ще не відчував його ніколи досі! Дві тисячі дукатів пропало в цьому діаманті! Пропало ще багато коштовних речей! Я хотів би, щоб дочка моя впала мертвою мені до ніг і щоб у її вухах сяяли діаманти! Хотів би, щоб вона лежала в домовині коло ніг моїх і разом з нею в домовині лежали дукати! Жодних звісток про них? Ой-ой-ой!.. А ще ж не знаю, у що мені обійдуться ті розшуки! А, бодай тебе! Втрата за втратою! Злодій забрав з собою багато, і багато коштуватиме, щоб того злодія розшукати! І ніякого відшкодування, ніякої помсти! Ні, немає на землі іншого нещастя, крім того, що звалилось мені на плечі; немає зойків, крім тих, що вилітають із моїх грудей; немає сліз, крім тих, що я їх проливаю!

Тубал Ні, з іншими теж трапляється біда. Антоніо, чув я в Генуї...

Шейлок Що, що, що? Нещастя, нещастя?!

Тубал ...Втратив свій корабель, що плив з Тріполі.

Шейлок Хвала богів! Хвала богів! Чи то ж правда? Чи то ж правда?

Тубал Я розмовляв з кількома матросами того корабля, вони врятувались від загибелі.

Шейлок Спасибі тобі, добрий Тубале! Хороша звістка! Хороша звістка! Ха-ха! Де? В Генуї?

Тубал Ваша дочка, чув я, витратила в Генуї за один вечір вісімдесят дукатів.

Шейлок Ти встромляєш мені кинджал у серце!.. Ніколи більше не бачити мені мого золота! Вісімдесят дукатів за одним махом! Вісімдесят дукатів!

Тубал Зі мною прибуло до Венеції кілька кредиторів Антоніо; вони присягалися, що він неминуче збанкрутує.

Шейлок О, яка радість! Я буду мучити його! Я буду мордувати його! Яка ж радість!

Тубал Один з них показав мені персня, якого ваша дочка віддала йому за мавпу.

Шейлок Бодай вона пропала! Ти шматуєш мені серце, Тубале! То була моя бірюза; мені подарувала її Лія, коли я ще був не одружений. Я не віддав би того персня й за цілий ліс, повний мавп!

Тубал А щодо Антоніо, то йому кінець: він пропаший.

Шейлок Так, так, це правда, щира правда! Іди, Тубале, найми мені урядовця, домовся з ним за два тижні наперед. Якщо Антоніо не поверне мені в строк свого боргу, я виріжу його серце. Коли його в Венеції не буде, я зможу вести мої торговельні справи так, як схочу. Іди, йди, Тубале, ми зустрінемось в синагозі. Іди, добрий Тубале. Приходь до нашої синагоги, Тубале!

Виходять.

СЦЕНА 2

Бельмонт. Кімната в домі Порції.

Входять Бассаніо, Порція, Граціано, Нерісса та почет.

Порція День-два заждіть, прошу вас, не хапайтесь...
Невдало зробите ви вибір — я
Не зможу бачитися з вами більше.
Тож почекайте! Каже щось мені
(Хоч не любов, звичайно), що нізащо
Вас втратити я б зараз не хотіла...
Самі-бо знаєте, що нам ненависть
Ніколи не подасть такої думки.
Проте щоб хибно ви не зрозуміли
Того, що хочу я сказати (хоча
Дівчатам личить думка, а не слово),

То я просила б вас пробути місяць,
А може, й два в моєму товаристві,
Раніш ніж зважитесь ви, нарешті,
Зробити вибір. Я б навчила вас...
Але тоді порушила б я клятву.
Не можу! Хоч і гірко пожалкую,—
Чому я, грішна, слова не зламала,
Якщо ви візьмете не ту, що слід...
О, як мене чарують ваші очі!..
Вони мене надвоє поділили...
Одна моя частина вам належить,
А друга... також вам... чи то — мені,
Сказати я хотіла. А проте —
Все, що моє,— те ваше, зовсім ваше...
О час недобрий, о, чому стаєш ти
Між власником і між його добром!
Я стала ваша і проте — не ваша...
Якщо так буде — хай до пекла йде
Фортуна! Говорю я так багато
Для того лиш, щоб час тут протягти
І вибір ваш відкласти!

Бассаніо

О, дозволь
Зробити вибір мій відразу. Я
Стою, як на тортурах.

Порція

На тортурах,
Бассаніо? Признайтеся ж, яку
Ви зраду приєднали до кохання?

Бассаніо

Єдина зрада — тільки сумнів мій,
Що я мети не зможу досягнути
Жаданої і вас назавжди втрачу!
Скоріш подружиться вогонь зі снігом,
Аніж зі зрадою моє кохання.

Порція

Боюсь, що все оце сказали тут
Ви під тортурами,— адже так само
Сказати можна і неправду...

Бассаніо

О!
Життя мені даруйте — я признаюсь!

Порція

Гаразд, признайтесь — і живіть!

Бассаніо

У двох
Словах усе моє признання: отже —
«Признайтесь і любіть»! Назвати міг би
Я ці тортури швидше раюванням,

Коли мене мій милий кат сам учить
Того, що маю я відповісти,
Щоб врятувать себе! Ведіть мерщій
Мене до щастя і до скриньок тих!

Порція

Ходім! Я замкнена в одній із них.
Згадаєте, як любите мене...
Неріссо й інші всі, геть відійдіть!
Нехай весела музика лунає,
Коли він схибить, хай іде, мов лебідь,
Що з піснею конає. Щоб знайти
Ще краще порівняння,— хай струмок
З очей моїх смутних тоді йому
За смертне ложе буде! А коли
Він виграє? Що музика тоді?
Тоді ця музика для нього буде
Святковим тушем, що підданців всіх
Схиляє перед королем, або
Солодким ніжним співом на світанку,
Що, відриваючи від мрій рожевих,
Його до шлюбу кличе. Ось іде він!
Не менше він величний, тільки з більшим
Коханням в серці, ніж Алкід, коли
Прийшов урятувать троянську діву
Із хижих лап страховища морського.
Я — жертва, ви ж — смутні жінки-дарданки,
Що дивляться, чим подвиг закінчиться...
Живи, Алкіде, житиму і я!
Ти сміливіше йдеш в жорстокий бій,
Ніж я дивлюсь на подвиг твій тяжкий!

Поки Бассаніо роздивляється скриньки, лунає пісня:

Де буя, скажи, любов,
Що хвилює нашу кров?
Чи у серці, чи в умі?
Розкажіть про це самі!

В оці родиться вона,
Погляд ніжний п'є до дна!
Мов у сні, зникає знов,
Помирає так любов!

Ходиш, ходиш, мов не свій,—
То ж у дзвони, друже, бий!
Починаю: діль-діль-дон!

Всі Діль-діль-дон!

Блискуча зовнішність в собі ховає
Брехню нерідко, і в оману тільки
Окраси зовнішні нас вводять! Так,
Чи знайдеться хоча б єдина справа,
Ганебна і паскудна, у суді,
Якої виправдати не змогли б
Солодкими словами? І хіба
В релігії не знайдеться хоча б
Одної думки хибної, якої
Не зміг би проповідник освятить,
І текстами прикрасити її,
И поверх оздобами дурницю ту
Прикрити? Жодної нема розпусти,
Яка б наївною була настільки
И не крилася під маскою чесноти!
Чимало є між нами боягузів
З фальшивими серцями і невірних,
Немов піщані східці, хоч вони
Обличчя бородою прикрашають,
Як Геркулес або суворий Марс,—
Всередині ж у них печінка біла
Як молоко, а на щоках окрасу —
Оту ознаку мужності і сили —
Вони викохують лише для того,
Щоб мати грізний вигляд! Подивіться
На вроду. І її сьогодні легко
Купити на вагу. В природі чудо:
Зі всіх жінок завжди найлегша та,
Яка окрас найбільше має зовні.
Ті золотаві кучері, що нині
Виблискують в промінні яснім сонця,
Мов довгі змії, із плечей спадають
І бавляться із вітерцем веселим,
Колись належали голівці іншій:
Той череп, що зростив їх, вже давно
Лежить у домовині. Отже, всі
Окраси пречудові ці — неначе
Пісок той позолочений, який
На березі підступному лежить
Лихого моря; ті окраси — лиш
Розкішний шарф, що прикрива собою
Принади індіанки. Одне слово,
Омана і брехня, якою ловлять
У вік наш мудрих навіть! Через те,—
О золото, о Мідаса поживо,

Тебе не хочу я! Ти, срібло тьмяне,
Облудний посередник між людей,
Тебе я теж не хочу! Але ти,
Свинець убогий, простий, у тобі —
Загрози більше, аніж сподівання!
Ти полонив мене, я не вагаюсь,
Беру тебе і щастя сподіваюсь!

Порція

(убік)

Всі сумніви мої, геть відлетіть!
Відчай безумний, кинь мене умить...
Блідий полинув в безконечність страх,
І ревності погасли ув очах!
Прошу тебе, о, стримайся, любов!
О, хоч на хвильку угамуйся, кров!
Спинися втіх солодких дощ рясний!
Блаженство, спокоєм мене повий!
Не дай загинути мені, любове!

Бассаніо

(відмикаючи свинцеву скриньку)

Що бачу? Порції тут чарівної
Портрет? Де той знайшовся напівбог,
Що зміг так відтворити цю натуру?
Чи то ж і справді очі ці живуть,
Чи то мені здається через те,
Що погляд їх прекрасний у мої
Потрапив очі й рухає моїми?
О ці уста! То подих їх розкрив...
Лиш дихання цих друзів чарівних
Спроможне їх привабно розтулити!
Волосся їй неначе ткав павук...
Зробив його майстерно той художник,
Зоткавши сітку золоту, що в неї
Скоріш потрапить може людське серце,
Аніж комар у павутиння! Ці
Розкішні очі! Як же зміг митець
Обидва ока змалювать відразу?
Гадаю я, одне намалювавши,
Осліпнути б він мусив, не скінчивши
Цього портрета! Почуваю я —
Моїх замало слів, аби достойно
Звеличити цю тінь; проте й вона
Поволі шукутьгає, щоб догнати
Оригінал чудовий!.. Ось сувій!
Які він радості мені віщує?

Ти на оздобі не зважав,
Чудово й вірно ти обрав!
Ти щастя взяв — лишайся з ним
І не женися за новим.
Якщо блаженством будеш звать
Те, що зумів ти легко взять,—
До панни сміливо рушай
І поцілунку вимагай!

Солодкий цей наказ. Тому негайно
Мені дозвольте виконать його!

(Цілує Порцію.)

Як два бійці, що кинулись у бій,
Враз оплесків почують грім гучний,—
Хвалу юрби, що оточила їх,—
Але не розберуть, для кого з них
Той захват і хвала ота гримить,
Отак і я — не знаю, що робить!
Чи правда це, ніяк не можу взяти
Без вашого потвердження й печаті.

Порція

Ви бачите, синьйоре, я така,
Як перед вами ось. Сама для себе
Бажання бути кращою не мала.
Але для вас хотілося б мені
Ще двадцять раз потроїть власну вартість,
Вродливішою бути в сто разів
І в тисячу — примножити багатство,
Щоб всі мої чесноти, друзі, статки
Не знали меж. І все лиш для того,
Аби звеличитись у вашій думці,
Бо те, чого я варта, все — ніщо.
Адже ж я проста дівчина, без знань,
Без досвіду — і тільки тим щаслива,
Що вчитися ще досі не стара;
А ще щасливіша, що я кмітлива
І здатна до науки; а найбільше
Щаслива я того, що свій покірний
Дівочий розум нині вам ввіряю,
Королю мій, володарю і муже!
І я, і все моє віднині — ваше!
Адже донині я тут панувала
В розкішнім замку й челяді своїй
Була за господиню, а собі —
За справжню королеву. А віднині
Мій замок, служники і я сама —
Все ваше, пане мій! Із перснем цим

Я все вам віддаю! Та стережіться
Його згубити чи комусь віддати...
Страшним мені це буде передвістям,
Що розлюбить ви можете мене!
Вчинивши так, дасте мені ви привід
Потому нарікають на вас...

Бассаніо

Синьйоро!

Ви слів позбавили мене, і тільки
Моя бентежна кров струмує в жилах,—
Відповідає вам! Усе ж єство
Переїняте страшенним хвилюванням,
Подібним до захоплення юрби,
Коли, почувши лагіднеє слово
Улюбленця володаря, вона
Таким свій захват виявляє шумом,
Де звуки всі зливаються до купи
І тільки гомін радісний, безладний,
З словами й без виразних слів летить
У далечинь! Коли я хоч на мить
З цим перснем розлучуся, о, тоді...
Тоді мене покине і життя!
Тоді скажіть ви сміливо: помер
Бассаніо!

Нерісса

Синьйоре і синьйоро!

Тепер і нам, що свідками були
Жаданого кінця, гукнути можна:
«Дай, боже, щастя! Щастя, боже, дай
Синьйорові й синьйорі!

Граціано

Друже мій

Бассаніо, і ви, синьйоро мила,
Бажаю вам такого раювання,
Якого ви бажаєте собі
Самі! Я сподіваюсь, що й мені
Бажаєте ви щастя, й через те
Схиляюсь перед вами і прошу
Ласкаво вас у той же самий день,
Як будете союз ваш святкувати,
Дозвольте одружитися й мені!

Бассаніо

Всім серцем згоду я даю, якщо
Собі дружину знайдеш.

Граціано

Щира дяка!

Знайшли її мені, синьйоре, ви:
Швидкі у мене очі, як і в вас:

Ви господиню бачили, а я —
Помітив камеристку. Ви кохали —
І я теж закохався. Я, як ви,
Синьйоре, завше проти зволікань!
Надію мали ви на скриньки ці,
А в них також лежала і моя
Зла доля! Аж знемігся, так хотів
Її причарувати,— аж упрів!
Так присягав, що в горлі пересохло!
Нарешті, ця красуня обіцяла
(Якщо тривкі ті обіцянки), що
Любов свою вона віддасть мені,
Коли і вам здобути синьйорину
Сьогодні пощастить.

Порція Чи правда ж то,
Неріссо?

Нерісса Так, синьйоро, якщо ви
Дасте нам свою згоду.

Бассаніо Граціано,
Хіба це все не жарт?

Граціано Ба ні, синьйоре!
Не жарт це, слово честі.

Бассаніо Коли так,
То шлюбом вашим зробіте ви честь
І святу нашому!

Граціано Ми поб'ємося з ним об заклад на тисячу дука-
тів, у кого з нас раніше народиться хлоп'я.

Нерісса Гаразд, якщо ви...

Граціано Цього не бійтеся... ганьбою я себе не вкрию...
А хто це йде сюди? Лоренцо? З ним
Його язичниця? Як? З ними ще
Салеріо, мій давній друг венецький,
Входять Лоренцо, Джессіка і Салеріо.

Бассаніо Лоренцо і Салеріо, вітаю!
Який я радий вас обох прийняти,
Якщо нове становище мое
Дає це право. Порціє кохана,
Чи ви дозволите мені гостями
Назвать шановних друзів дорогих
І земляків моїх?

- Порція* Вітаю всіх
І я, синьйор, як наших дорогих
Гостей!
- Лоренцо* Спасибі вам велике, все ж
На думці, власне, зовсім я не мав
Вас тут відвідати, синьйоре; та
Салеріо зустрів я по дорозі —
Він так мене поїхати просив
З ним разом, що відмовити йому
Не міг я.
- Салеріо* Справді так, синьйоре мій,
І я для того мав причину. Прошу,
Синьйор Антонію шле вам привіт.
Листа цього я маю передати.
(*Дає Бассанію листа*)
- Бассаніо* Раніш, ніж я цього листа відкрию,
Скажіть мені, як почува себе
Мій добрий друг?
- Салеріо* Не хворий він, якщо
Хворобою не будем називать
Душевних мук, і не здоровий він,
Як муки всі хворобою вважають
Повинні. Лист вам цей усе пояснить.
Бассаніо читає листа.
- Граціано* Неріссо, приголуб і привітай
Як слід цю нашу гостю-чужоземку!
Салеріо, мій друже, дайте руку!
Що діється в Венеції у нас?
Як поживає добрий наш Антоньйо,
Купець наш королівський? Знаю я,
Що порадіє з нашого він щастя.
Ми, як Язони, золотее руно
Тут здобули!
- Салеріо* О, краще б здобули ви
Те руно, що його згубив Антоньйо!
- Порція* Зловісна звістка є в тому листі —
Вона змела всю барву на щоках
Бассаніо! Загинув друг найкращий!
Ніщо на світі інше так не може
Вразити дух твердий мужчини! Що?
Він блідне більше й більше? Покажіть,
Бассаніо, — я ваша половина,

Й мені того належить половина,
Що лист таїть.

Бассаніо

О Порціє моя,
Такі слова жадливі ще ніколи
Паперу чистого не плямували!
Синьйоро дорога, коли вам вперше
Освідчився в коханні, я сказав,
Що все мое добро — лиш кров моя:
Я дворянин. І я вам не збрехав.
Проте, моя кохана, хоч занизько,
Себе я цінував, але і тут
Я був хвальком негідним, бо сказав:
«Не маю я нічого», але мусив
Додати вам, що вартий я ще менше,
Ніж те ніщо! Щоб роздобути грошей,
Себе заставив я своєму другу
Найкращому; а друга теж заставив
Я ворогу запеклому його:
Ось лист, синьйоро! Гляньте, цей папір —
Те тіло друга: кожне в ньому слово —
То друга рани, що спливають кров'ю!
Салерію, чи правда ж те? Невже
Загинули всі кораблі — всі ті,
Що з Індії додому повертались,
Із Англії, із Мексики, з Тунісу,
З далекої Берберії або ж
Із Лісабона? Жоден корабель
Не врятувався від дотику страшного
Тих грізних скель, що кораблям несуть
Загибель?

Салерію

Жоден, мій синьйоре! Та
Коли б Антонію і мав тепер
Ту суму грошей, щоб сплатити єврею,
То він, здається, їх би і не взяв.
Ніколи ще не бачив я створіння,
Щоб, маючи подобу людську, так
Затято намагалось — хай там що —
Занапастить якусь людину іншу!
Він пристає вночі і вдень до доща,
Товче: мовляв, одмовити йому
В правдивім рішенні — це означає
Венеції свободу потоптати.
Даремно двадцятєро крамарів
І навіть дож з вельможамн своїми

Його умовити всі намагались.
Та де вже там! Він, знай, кричить своєї:
Про борг отой, про давній термін сплати,
Про зобов'язання й свої права!

Джессіка Коли я ще жила з ним, він поклявся
Своїм двом землякам — Тубалу й Хусу,—
Що він воліє вирізати сам
В Антоніо шматок живого м'яса,
Аніж узяти в нього суму боргу,
Хоч би і важила вона разів
У двадцять більше. Знаю добре я:
Якщо і влада, і закон його
Не захистять, Антоніо сердешний
Поплатиться жорстоко.

Порція Друг ваш вірний —
В такій біді?

Бассаніо Найближчий друг! Найкращий
З усіх людей! Готовий завжди всім
Подати допомогу! З тих один,
У кому римська стародавня честь
Ще й досі всім нам так яскраво сяє,
Що рівного в Італії йому
Не знайдеш!

Порція Скільки ж винен він єврею?

Бассаніо Три тисячі дукатів.

Порція Як? Не більше?

Сплатить йому шість тисяч і порвіть
Оту розписку лиховісну; суму
Подвойте ви, потройте навіть, щоб
Не втратив друг ваш ані волосинки
З Бассаніо вини. Але найперше —
До вітваря мене ви поведіть
І назовіть дружиною своєю,
А потім до Венеції рушайте,
До друга вашого; ви не повинні
Лежати поруч Порції з журбою
В збентеженій душі. Що ж, я вам дам
Дукатів золотих, щоб борг нікчемний
Хоч двадцять раз покрити. А тоді
Ви друга вірного везіть сюди.
Тим часом я й Нерісса будем вас
Як дві вдови незаймані чекати!

Ходім! Судилось вам у шлюбний день
Покинути свою дружину вірну...
Вітайте ж друзів ваших. Звеселіться!
Так дорого за вас я заплатила,
Що ще міцніше вас я полюбила!
Але стривайте! Спершу прочитайте
Мені листа, що друг вам передав.

Бассаніо

(читає)

«Любий Бассаніо! Мої кораблі всі загинули, мої кредитори стають жорстокі, моє становище жахливе, бо всі мої статки я втратив. Мого боргу євреєві я не віддав у строк. І тому, що, сплативши той борг, я не зможу залишитися живий, усі колишні рахунки між тобою і мною закінчено. Якби я зміг побачити тебе ще раз хоч перед смертю! Проте роби, як знаєш. Коли не звелить тобі приїхати сюди твоя приязнь, то нехай не змусить до того і мій лист».

Порція Коханий, кидай все і вирушай!

Бассаніо Як дозвіл є, баритись нам негоже,
Та мушу вас запевнити лишень:
Ні сон, ні ложе збільшити не зможе
В путі назад розлуки ні на день.

Виходять.

СЦЕНА 3

Венеція. Вулиця.

Входять Шейлок, Соланіо, Антоніо й тюремник.

Шейлок Тюремнику, ти доглядай його,
Я й слухати не хочу про пощаду!
Це дурень той, що безкоштовно в борг
Давав всім гроші! Пильно ж доглядай!

Антоніо Ох, Шейлоку, послухай же мене.

Шейлок Віддай мені той борг, що у розписці
Зазначений! Віддай мені той борг!
Я присягнувсь, що повністю його

По зобов'язанню тому одержу!
Ти звав мене собакою, хоч ти
Й не мав для того жодної причини.
Якщо собака я, то стережись
Моїх зубів! Дож дасть мені і суд,
І правду. Я дивуюся на тебе,
Тюремнику паскудний! Чом це ти
Виходиш з ним так часто із тюрми?
Ти надто м'якосердий.

Антоніо

Я прошу,
Дозволь мені сказати хоч слово...

Шейлок

Борг
Мені віддай! Тебе не хочу слухати!
Віддай мені той борг! І не балакай!
Ти думав, що розм'якну я, мов дурень?
Почну зітхати, й хникати, і дам
Себе умовити вам, християнам?
Що, головою похитавши, я
На все погоджусь? Стій! Не йди за мною,
Не хочу й слухати! Борг віддай — і квит.
Одне я хочу, щоб віддав ти борг!
(Виходить)

Соланіо

Ніколи ще такий собака лютий
Не жив серед людей!

Антоніо

Нехай іде!
Його прохати більше я не стану.
Все марно. Прагне він моєї смерті.
І добре знаю я причину: часто
Доводилось мені з тенет його
Тих визволяти боржників, котрі
Просили в мене допомоги, — він
За це мене й ненавидить.

Соланіо

Я певен,
Що визнати цей позов дож не схоче.

Антоніо

Не може й дож законів касувати
І відбирати пільги в чужоземців,
Якими користуються вони
В Венеції. Вчинивши так, у суд
Державний він би віру підірвав
У крамарів з країн різноманітних,
В той час, коли уся торгівля наша
І всі прибутки тут від них залежать.
Тож будь що буде. Втрати і журба

Знеслили мене. Навряд чи взавтра
Фунт м'яса знайде на моїх кістках
Мій кровожерний кредитор... Ходім,
Ходім, тюремнику! Благаю бога,
Аби Бассанію сюди приїхав,
Щоб він побачив, як я борг його
Платити буду. Решта все — пуста!

Виходять.

СЦЕНА 4

Бельмонт. Кімната в домі Порції.

Входять Порція, Нерісса, Лоренцо, Джессіка та Балтазар.

Лоренцо Синьоро, просто в очі вам кажу,
Що ставитесь ви чесно й благородно
До дару божого в житті,— до дружби.
Як терпите покірно ви розлуку
З дружиною. Проте коли б ви знали,
Кому ви виявили честь таку,
Який то друг чудовий, найвірніший
Дружини вашого, що ви йому
Подати допомогу захотіли,—
Пишалися б ще більше вчинком цим,
Ніж кожним звичним виявом душі
Чутливої своєї.

Порція

Я готова
Добро чинити завжди, тож тепер
Не пожалкую теж, що так вчинила.
Адже як двоє друзів звикли жить
Не розлучаючись і душі їхні
Несли однакове ярмо любові,
То з'явиться між ними завжди схожість
У їхніх почуттях, думках та звичках,
Ба навіть в рисах; і мені здається,
Що цей Антоніо, найближчий друг
Мого обранця, теж повинен бути
Подібний неодмінно до Бассаньйо.
Коли ж це так, то як же небагато
Я віддала, щоб швидше врятувать

Від лютості пекельної того,
Хто, мабуть, так точнісінько подібний
До власної душі моєї! Втім,
Занадто вже себе я вихваляю,—
Покиньмо цю розмову. Інше щось
Сказати мушу я. Лоренцо, вам
Я доручаю господарство, дім мій
І справи всі... Обітницю дала я
Смирнено жить в молитві й спогляданні
З Неріссою, далеко від людей,
Аж поки не прибуде мій володар...
Від нас близенько монастир стоїть,—
Лише дві милі звідси. Будем ми
Там забуття шукати. Обіцяйте ж
Все виконать, чого я так у вас
Прошу в ім'я прихильності моєї.
Вам необхідно прислужитись.

Лоренцо

Я

Радий від серця щирого, синьйоро,
Усі накази виконати ваші.

Порція

Челядники мою вже знають волю:
Вони і вам, і Джессіці коритись
Так само будуть, як мені й Бассаньйо.
То прощавайте ж, любі, доки ми
Не стрінемося з вами.

Лоренцо

Хай же вас

Не кидають думки веселі!

Джессіка

Я

Бажаю вам всіх радощів, синьйоро!

Порція

Спасибі вам за добрі побажання!
Бажаю щиро вам обом того ж.
Ну, Джессіко, прощайте!

Джессіка й Лоренцо виходять.

Балтазаре,

Твою велику відданість і чесність
Я знаю; доведи мені й тепер
Свою прихильність. Лист оцей візьми
Й вези його до Падуї щодуху —
У руки дай кузенові моєму,
Ученому Белларіо; він дасть
Тобі папери і убрання; все те
Хутчій достав на пристань, що від неї

В Венецію рушають кораблі.
 Мене застанеш там. Та не барись!
Балтазар Я докладу всіх сил, щоб це зробить,
 Не гаючи й хвилини.
 (*Виходить*)

Порція Ну, Неріссо,
 Тепер ходім! Я маю щось на думці,
 Чого ти ще не знаєш: ми обидві
 Побачимо своїх чоловіків
 Раніше, ніж про нас вони згадають.

Нерісса А нас вони побачать?

Порція Так, Неріссо!
 Проте в такому убранні, під яким
 Ввижатиметься їм все те, чого
 Бракує нам. Б'юсь об заклад, Неріссо:
 Коли ми вберемось у чоловіче,
 Спритнішою і кращою я буду
 З нас двох: носитиму свого кинджала
 І вправно, й легко; буду говорить
 Хрипливим голосом, який буває
 У хлопчаків, коли пора приходить
 Зробитись їм мужчинами. Свій крок
 Дрібний зміню я вміло на ходу
 Широку чоловічу; і про сварки
 Розпочинатиму розмови, наче
 Хлопчак-бешкетник; вихвалитись буду
 Про те, як найвельможніші красуні
 Мого кохання домагались; як
 Марніли й гинули з того кохання,
 Коли на них я не звертав уваги!
 «Що я робити мав? Хіба я винен?
 Чи ж з усіма упоратись я міг?
 О, жаль мені, що їх занапастив!»
 І ще хоч двадцять вигадок подібних
 Я наплету, щоб кожен міг поклястись,
 Що я дванадцять місяців тому
 Утік із школи! Пам'ятаю добре
 Я сотні витівок таких хвальків
 І використаю усе, що зможу!

Нерісса Підшиємось ми під чоловіків?

Порція Фе! Не мели дурниць! А що було б,
 Якби тебе хтось зрозумів двозначно?
 Однак пора! Я розкажу усе

В кареті, що чека нас біля брами.
Нам треба поспішати! Мерщій відсілі!
Ми маємо проїхати двадцять миль.

Виходять.

СЦЕНА 5

Там само. Сад.

Входять Ланчелот і Джессіка.

Ланчелот Так, то правда! Бо, бачте, гріхи батьків завжди покутують діти. Через те, повірте, я за вас боюся! Я завжди відвертий з вами, тим-то й викладаю вам щиро свою думку про цю справу. Отже, не втрачайте бадьорості! Я й справді гадаю, що ви пропадає. А проте ще є невеличка надія на ваш порятунок. Але і ту можна назвати надією-байстрючкою.

Джессіка Яка ж то надія, скажи, будь ласка?

Ланчелот А ось яка! Ви можете, наприклад, мати надію, що ваш батько вам не батько, що ви не дочка єврея.

Джессіка Це таки й справді надія-байстрючка! Коли б воно було так, то на мене впали б гріхи моєї матері!

Ланчелот То правда. І через те я боюся, що погине чекан на вас і за батька, й за матір. Отже, коли я намагаюся уникнути Сцілли, вашого батька, я потрапляю до Харібди — вашої матері. Виходить, хоч круть, хоч верть, а ви пропадає.

Джессіка Мене врятує мій чоловік: він зробив мене християнкою.

Ланчелот То правда. Тим гірше для нього! Нас, християн, і так уже досить: саме стільки, щоб можна було одному з одним жити мирно. Кожен зайвий християнин тільки підвищує ціну на свиней. Якщо ми всі гуртом почнемо їсти свинину, то скоро ні за які гроші й шматочка смаженого сала не дістанеш.

Джессіка Я розкажу моему чоловікові, Ланчелоте, все, що ви мені тут набалакали; та ось він іде.

Входить Лоренцо.

Лоренцо Я скоро почну ревнувати до тебе, Ланчелоте, якщо ти будеш заводити мою дружину в різні куточки.

Джессіка Ні, вам нічого боятись за мене, Лоренцо: ми з Ланчелотом не в злагоді живемо. Він каже мені відверто, що на небі немає для мене спасіння, бо я дочка єврея, і вважає, що ви поганий громадянин, бо, навертаючи євреїв до християнської віри, набиваєте ціни на свинину.

Лоренцо Мені легше виправдатися в цьому перед республікою, ніж тобі за те, що ти надув негритянці пузо, адже та мавританка зайшла в тяж від тебе, Ланчелоте.

Ланчелот Хіба це злочин? Такий прибуток буде їй нагородою за втрату чесноти. В кожному разі, вона виросла в моїх очах проти того, за що я мав її раніше.

Лоренцо Як, одначе, кожен дурень уміє вправно гратися словами! Я гадаю, що справжній дотепності доведеться швидко зовсім замовкнути, а зайва балаканина стане похвальною лише в папуг. Іди й скажи, щоб усе було готове до обіду.

Ланчелот Все готове, синьйоре: шлунки на місці.

Лоренцо Милосердний боже, який же ти дотепний! Тоді скажи, щоб готували обід.

Ланчелот Обід теж уже готовий, синьйоре: залишається тільки накрити.

Лоренцо То чи не будете ви такі ласкаві, синьйоре, накрити?

Ланчелот Себе накрити? Ні, синьйоре, нізащо! Я знаю свій обов'язок!

Лоренцо Знов граєшся словами! Ти, здається, хочеш висипати весь скарб твоєї дотепності відразу! Будь ласка, розумій прості слова просто. Іди до своїх товаришів, накажи їм накрити на стіл, подати страви, а ми зараз прийдемо обідати.

Ланчелот Щодо столу, синьйоре, то його буде подано; щодо страв, синьйоре, то їх буде накрито; щодо вашого приходу на обід, синьйоре,— о! — то це хай буде так, як спаде вам на думку!

(Виходить)

Лоренцо О, де ти, розумє? Слова порожні.
Цей блазень військо дотепів зібрав
У голову і сипле, як з мішка.
Доводилось мені багато дурнів
Великопанських зустрічати, що теж,

СЦЕНА I

Венеція. Зала суду.

Входять дож, сенатори, Антоніо, Бассаніо, Салеріо, Граціяно та інші.

Дож Чи є Антоніо?
Антоніо Тут, ваша світлість,
 До ваших послуг.
Дож Жаль мені тебе,
 Бо перед супротивником таким
 Ти змушений стояти, у якого
 Камінне в грудях серце: то тварина.
 Ні милосердя, ні жалю.
Антоніо Я чув,
 Що ваша світлість всіх зусиль доклали,
 Аби знайти для мене порятунок,
 І намагалися його жорстокість
 Пом'якшити. Проте стоїть він твердо
 І рішення свого мінять не хоче.
 Таких, на горе, засобів нема
 Законних, щоб звільнитися я міг
 Від лютої ненависті його.
 Тож залишивсь мені єдиний вихід:
 Озброїтьсь терпінням мушу я,
 А також мушу мати дух спокійний,
 Щоб стерпіти його осатаніння.
Дож Нехай покличуть в суд того єврея.
Салеріо Він, ваша світлосте, вже тут стоїть,—
 Чекає за дверима.
 Входить Шейлок.
Дож Дайте місце.
 Хай стане перед нас. Усі гадають,—
 Я, Шейлоку, такої ж гадки й сам,—

Що лиходія лиш до того часу
Ти удаеш, аж доки суд свій вирок
Не винесе; а потім ти себе
Покажеш милосердним і ласкавим
Ще більше, ніж раніш жорстокий був.
Ми певні всі, що тут, де вимагав,
Щоб м'яса фунт оцей купець сплатив
Нещасний,— ти, зворушений тепер
Любов'ю й добротою, вже не тільки
Не схочеш з нього штрафу, навпаки,—
Йому пробачиш половину боргу
І кинеш співчутливий погляд сам
На втрати і нещастя, що звалились
Йому на плечі нещодавно. Втрати,
Що й королівського купця могли б
Пустить з торбами! Адже може це
Й камінне серце турка зворушити
Або татарина залізу душу,—
Таких людей, що зроду ще не знали
Жалю і милосердя. Ми ждемо
На добру відповідь, єврею.

Шейлок

Я

Уже сказав своє останнє слово,
Ласкавий пане. Нашою святою
Суботою заприсягнув, що я
Дістану за розпискою усе,
На що я маю право. А коли
Ви не дасте мені цього зробити,
Порушите ви власною рукою
Закони і свободи городянські.
Питаєте, чому фунт стерва я
Волю над три тисячі дукатів?
Не відповім! Або скажу на те:
Така вже примха! Чим це не одвіт?
Якби завівся шур в моїй господі
І я надумався б віддати за те
Дукатів тисяч з десять золотих,
Лише б того шура хтось отруїв,
Чи відповідь така вас вдовольнить?
Одні свинячого не люблять рила,
А той котів не любить до нестями,
А інший хтось, козиці звук почувши,
Не може сєчі втримати,— відомо,
Керує пристрастю лише наш смак.
Іі він направляє відповідно

На те, яке любіше, чи на те,
До чого не лежить його душа.
Та ось вам відповідь моя: якщо
Ніколи пояснить того не можна,
Чому є люди, що терпіть не можуть
Одні свиней, а дехто, знову, кішки,
Корисної тварини в господарстві?
Чому не може хтось козиці чути,
І, слабості улігши осоружній,
Сам оганьбиться й інших осоромить.
Так само й я не можу і не хочу
Сказати вам якусь причину іншу,
Окрім тієї, що мені гидкий
Антонію. Ненавиджу його;
І через це нести волю збитки
В цім позові. Це відповідь для вас?

Бассаніо Ні, безсердечний, відповідь така
Не може виправдать твою жорстокість!

Шейлок Тобі відповідати я не мушу!

Бассаніо Хіба вбивають всіх, кого не люблять?

Шейлок Хіба ненавидить ми може тих,
Кого не маємо бажання вбити?

Бассаніо Хіба образа кожна може раптом
В нас породити люту ворожнечу?

Шейлок А ти хіба дозволиш, щоб гадюка
Тобі аж двічі упилася в тіло?

Антоніо Прошу, синьйори, пригадайте: ви
З євреєм сперечаєтеся. Це
Однаково, що, десь над морем ставши,
Наказувать, щоб знизився приплив;
Або голідного спитати вовка,
Чому він силує овечку мекать
Так жалібно за втраченим ягням;
Або заборонити соснам чола
Схилять високі і шуміть тоді,
Коли куйовдить верховіття їхні
Бурхливий вихор, що злітає з неба;
Вам швидше виконати пощастить
Найтяжчу річ, аніж зм'якшити це
Єврейське серце (є хіба твердіше?).
А через те, прошу вас, досить вже
Прохань, благань і різних зайвих слів;

Ви наді мною швидше суд чиніте
Й жагу єврея вдовольніть.

Бассаніо

Бери!

За три твоїх даю дукатів я
Шість тисяч!

Шейлок

Щоб дукат на шість частин

Ви кожен поділили й кожна з них
Зробилася б дукатом, я й тоді
Не взяв би їх від вас; я вимагаю
Тієї плати, що стоїть в розписці.

Дож

Як можеш ти на ласку сподіватись,
Коли і сам не відаєш її?

Шейлок

Якого присуду мені боятись?
Адже чиню я по закону. З вас
Рабами володіє кожен, ви
Їх женете на рабську, на ганебну
І на найтяжчу працю, як отих
Собак, чи мулів, чи ослів, — бо ви
Купили їх. А що, коли б сказав я:
«Пустіть на волю їх чи одружіте
Із спадкоємцями своїми! Чом
Впривають так вони під тягарем
Роботи? Дайте їм м'які постелі,
Як і у вас. Нехай їдять те саме,
Що ви їсте!» То ви відповісте:
«Адже раби ці — наші!» Отже, й я
Скажу вам так: фунт м'яса, що тепер
Його від вас я вимагаю, — мій,
Бо я велику дав за нього ціну!
Він — мій, і я бажаю його мати!
Відмовите — то чхатъ на ваш закон!
В законі вашому немає сили!
Я присуду чекаю. Тож скажіть,
Чи я його діждуся?

Дож

Розпушу я

Своєю владою зібрання суду,
Якщо сюди ще нині не прибуде
Белларіо, учений доктор. Я
Послав по нього; помогти він має
Цю справу розв'язати.

Салеріо

Ваша світлість,

Надворі жде гонець; листи привіз
Він з Падуї від доктора Белларіо.

Дожд Несіть сюди листи, гінця покличте!

Бассаніо Антонію, кріпися, не сумуй!
Я швидше сам євреєві віддам
Життя своє, і плоть, і кров, і кості,
Ніж допущу, щоб ти пролив за мене
Хоча б одну краплину крові.

Антоніо Я —
Немов вівця та хвора ув отарі,
Лиш на заріз придатна: плід слабкий
Додолу падає раніш за інші.
Хай і зі мною буде так. Зробить
Ви кращого не можете нічого,
Бассанію, як жити й пом'янути
Мене надгробним теплим, щирим словом.
Входить Нерісса в убранні адвокатського писарчука.

Дожд Ви
Із Падуї, від доктора Белларйо?

Нерісса Так, ваша світлосте. Він шле привіт!
(*Подає листа*)

Бассаніо (*до Шейлока*)
На що ножа ти гостриш так завзято?

Шейлок Готуюсь різати борг з банкрута.

Граціано Лютий!
Не на підшві — на своїй душі
Ножа ти гостриш. Ні катівський меч,
Ані метал ніякий не зрівнять
З твоїм запеклим, гострим, злобним серцем!
Невже тебе не може зворушити
Благання жодне?

Шейлок Ні, не може жодне,
Яке б зумів придумати розум твій.

Граціано Бодай же ти пропав, жорстокий пес!
Нехай життя твоє для правди буде
Докором вічним! Я уже, здається,
Ладен під сумнів взяти й віру; я
Повірити ладен, як Піфагор,
Що може дух звірячий переходить
В тіла людей. Твій дух похмурий жив
У тілі вовка, і коли його
Повішено за те, що він загриз

Людину, то душа його запекла
Із зашморгу переселилась просто
До тебе в тіло, увійшла в утробу
До матері нечистої твоєї,
Коли ти там лежав. Ти справжній вовк,
Бо ти пожадливий і кровожерний,
Бо хижий ти.

Шейлок

Ні лайкою, ні криком
Печаті на моїй розписці стерти
Тобі не пощастить. Собі ти лиш
Надсадиш груди. Краще, мій юначе,
Побережи дотепний розум свій,
А то загине він. Я тут стою
По праву.

Дож

З Падуї Белларіо пише.
Що молодого, вченого юриста
Він посила до суду. Де ж він?

Нерісса

Тут.

Чекає він на відповідь, чи ви
Захочете його прийняти.

Дож

Так,

Від всього серця! То нехай із вас
Хтось трое-четверо по нього підуть
І проведуть з пошаною сюди.
Тим часом хай послуха суд листа,
Що пише нам Белларіо учений.

Писарчук

(читає)

«Ваша світлосте, маю вас повідомити, лист ваш застав мене тяжко хворого. Але саме тоді, коли прибув сюди ваш посланець, у мене гостював один молодий доктор з Рима; ім'я йому — Балтазар. Я познайомив його з позовом, що його подав єврей на купця Антонію; багато книжок із цього приводу переглянули ми з ним разом. Він знає мою думку і, підсиливши її власною вченістю (я не знаходжу слів, щоб скласти їй достойну ціну!), познайомить вас із нею. На ваше прохання посилаю його вашій світлості замість себе для розв'язання згаданої справи. Прошу вас уклінно: хоч він ще надто молодий, проте не відмовте йому в належній повазі, бо ще ніколи не зустрічав я такого молодого тіла з такою старою головою. Залишаю його на вашу ласку; але переконаний, що рекомендацію мою він якнайкраще виправдає на ділі сам».

Дождь Ви знаєте, що пише наш Белларіо.
 А ось іде, мабуть, і доктор сам.
 Входить Порція в убранні доктора права.
 Потиснути дозвольте руку вам.
 Прислав сюди вас наш старий Белларіо?

Порція Так, ваша світлосте.

Дождь Вітаю вас!
 Прошу, займайте місце. Вам, звичайно,
 Уже відомий позов, що зібрав
 Цей суд?

Порція Я знаю справу до кінця.
 Хто ж тут купець, а хто єврей?

Дождь Антонію!
 І Шейлок! Ближче підійдіть до нас!

Порція Вас звати — Шейлок?

Шейлок Шейлок — звать мене.

Порція Ви подали занадто дивний позов!
 Проте в Венеції такий закон,
 Що вам відмовити не може суд
 Розглянуть вашу справу.
 (До Антонію)

Це на вас
 Така чекає небезпека?

Антонію Так.

Порція Цього він вимагає.

Антонію Ви розписку
 Визнаєте?

Антонію Так, визнаю.

Порція Тоді
 Єврей повинен бути милосердий.

Шейлок З якої ж то причини я повинен?
 Скажіть мені.

Порція До милості такої
 Присилувать не можна. Наче дещ
 Рясний, вона на землю тихо пада
 З небесних хмар; благословення в ній
 Подвійне, бо благословля вона
 Тих, хто дає і хто її приймає.
 Це сила найсильніших! Прикраша

Вона монархів більше, ніж корона!
А їх монарший скіпетр — символ тобто
Їх гідності і величі — найперша
Ознака тимчасовості їх сили,
І він вселяє перед королем
Лиш страх. Від скіпетра значніша милість!
Вона царює в серці королів,
Вона — то атрибут самого бога!
Могуть монарша лиш тоді подібна
До божої, коли творити може
І милосердий, і правдивий суд.
Єврею, правосуддя просиш ти,
Але подумай, зваж мої слова:
Коли б усім платилось по ділах,
То хто спастися міг би? Всі ж бо ми
Благаємо в молитві милосердя,
І милосердим бути нас навча
Молитва. Я для того це кажу,
Щоб ти зм'якшив свій справедливий нозов.
Відмовиш ти — Венеції закон
Певинен винести суворий впрок
І засудить купця.

Шейлок

Хай упадуть
Мені на голову мої діла!
Закону вимагаю я і сплати
По зобов'язанню!

Порція

Хіба не може
Антоніо сплатить грошима?

Бассаніо

Може.
Даю за нього тут подвійну суму.
Якщо цього замало, я готовий
Удесятеро збільшити її
І головою, серцем та руками
У тому поручуся. А коли
Й цього йому замало, о, тоді,
Виходить, злість перемагає правду!
Благаю вас, єдиний раз закон
Ви владі підкоріть своїй, вчиніть
Неправдою малою вищу правду
І лютого диявола злу волю
Приборкайте!

Порція

Ні, так не можна! Ні!
В Венеції нема такої сили,

Яка могла б закон наш непохитний
Змінити. Прецедент такий в майбутнім
Подав би прикрий приклад. Це могло б
Численних лих накоїти в країні.
Ні, так не можна.

Шейлок

О! Це Данііл
Прийшов судити нас! Так, Данііл!
О мудрий, юний судія! О, як
Тебе я високо шаную!

Порція

Прошу,
Дозвольте глянути мені на ту
Розписку.

Шейлок

Докторе шановний мій.
Будь ласка, ось вона!

Порція

Адже тобі
Дають утрое більшу суму, Шейлок?

Шейлок

А клятва? Клятва? Дав я небу клятву!
Я гріх тяжкий на душу не візьму
І не зламаю клятви! Ні! За всю
Венецію того я не зроблю!

Порція

Строк зобов'язання минув, тому
Єврей цей може вирізати законно
В Антоніо у грудях м'яса фунт.
Проте, єврею, милосердий будь,
Візьми потрійну суму і дозволь
Це зобов'язання порвать.

Шейлок

Коли
По ньому повністю одержу плату.
Достойний ви суддя — це ясно нам;
Ви знаєте закон, і справу цю
Ви зрозуміли добре. Ви — підпора
Законних прав, а через те прошу:
Кінчайте суд, виносьте швидше вирок.
Душею вам своєю присягаюсь:
Немає в світі язика такого,
Щоб міг змінити рішення мое!
Я вимагаю плати по розписці!

Антоніо

Всім серцем я благаю суд кінчать
Цю справу — винести свій вирок.

Порція

Хай буде так. Готуйте ваші груди
Під ніж його. Добре,

Шейлок О судія правдивий!
О мудрий молодий суддя!

Порція Бо сенс
І текст закону з стягненням тим згідні,
Що вписане в умову.

Шейлок Щира правда!
О мудрий, чесний судія! Наскільки ж
Своею мудрістю старіший ти,
Ніж маєш вигляд!

Порція Оголіть же груди!

Шейлок Так, груди! Благородний судіє,
Так... Правда ж, так стоїть тут у розлисіці?
Десь близько біля серця — адже так?

Порція Так, правда. А чи є тут терези,
Щоб зважити те м'ясо?

Шейлок Ось вони,
Уже наготові.

Порція Приведіть
Хірурга, Шейлоку, на власний кошт,
Щоб рану той йому перев'язав,
Бо зійде кров'ю він.

Шейлок А так хіба
Зазначено в умові?

Порція Ні, цього
Немає там, та й не потрібно! Ви
Повинні це зробити з милосердя.

Шейлок Не можу, бо цього нема в умові.

Порція То, може, хоче зараз нам купець
Сказати щось від себе?

Антоніо Дуже мало.
Я вже озброївся й на все готовий.
Бассанію, мені подайте руку.
Прощайте, не карайтеся, мій друже,
Що спричинились до моєї згуби.
Поставилась до мене доля краще,
Аніж до інших: часто як вона
Примушує людей переживати
Примножені багатства і з очима
Погаслими, з поморщеним чолом
Повік терпіти горе злиднів. Ні,

- Повільні ці страждання не для мене...
Привіт дружині вашій гідній! Ви
Скажіть, як вас любив я, і віддайте
Мені, померлому, належну шану.
Сама вона розсудить, чи Бассаніо
Мав друга щирого, який його
Любив. Сердечно вас прошу — не кайтесь,
Що втратили ви друга, як і він
Не кається, що заплатив ваш борг.
Я вмить його всім серцем оплачу,
Аби встромив єврей ножа чимглибше.
- Бассаніо* Антоніо, я одруживсь недавно
І над життя люблю свою дружину.
Проте життя, дружина, цілий світ
Для мене важать менше, аніж ви!
Дияволу цьому я все віддав би,
Пожертвував би все, аби лиш міг
Урятувати вас!
- Порція* А що, коли б
Дружина ваша ті слова почувала?
Гадаю, що вона не склала б вам
Великої за те подяки.
- Граціано* Маю
І я дружину, і люблю її!
Проте волів би я, щоб в небесах
Була вона тепер, щоб хоч одну
Із всемогутніх сил вона вблагала
Угамувать єврея дику лють!
- Нерісса* Гаразд, що ви бажаєте цього
За спиною дружини, бо інакше
Вам, певно б, добре перепало вдома!
- Шейлок*
(убік)
Ото чоловіки у християн!
Одну дочку я маю, а проте
Волів би видати її за когось
Із племені Варавви, ніж віддати
Християнинові такому!
(Вголос)
Ох!
- Порція* Минає час! Я вироку чекаю!
Ти можеш взяти м'яса фунт із тіла
Цього купця. Присуджує так суд,
Дає його закон.

Шейлок

Суддя правдивий!

Порція

І фунт отой ти вирізати мусиш
З його грудей. Так дозволя закон,
Присуджує так суд.

Шейлок

Суддя премудрий!

Оце-то вирок! Ну, іди ж, готуйся!

Порція

Ні, постривай; не все ще я сказав.
Тобі й краплини крові не дає
Оця розписка; тут стоїть виразно:
Фунт м'яса. Тож бери, що слід: фунт м'яса,
Бо він тобі належить за законом.
Проте, коли, вирізуючи м'ясо,
Хоч краплю християнської пролеш
Ти крові — все майно твоє, всі землі
Республіка у тебе конфіскує:
Такий в Венеції закон.

Граціано

О мудрий!

О праведний суддя! Ти чув, єврею?!

Шейлок

Такий закон?

Порція

Сам бачити це можеш.

Ти правосуддя вимагав — то знай:
Його одержиш більше, ніж бажав.

Граціано

О мудрий судія! Ти чув, єврею?
Учений, мудрий судія!

Шейлок

Приймаю

Умову я. Сплатить утроє борг —
І хай іде собі християнин.

Бассаніо

Ось гроші.

Порція

Ні, стривайте! Правосуддя
Єврей тут вимагав; не поспішайте, —
Хай він бере лише свою пеню.

Граціано

Єврею, чув? О праведний суддя!
О мудрий, праведний суддя!

Порція

Берися,

Берися ж різати у нього м'ясо.
Гляди, щоб не пролив ти й краплі крові.
І вирізати маєш тільки фунт —
Не більше і не менше, бо коли
Ти більше виріжеш, ніж фунт, чи менше,
Коли вагу ти збільшиш або зменшиш

Хоч би на часточку щонайдрібнішу
Малого скрупула, коли хоча б
На волосинку терези твої
Нахиляться,— тоді померти мусиш,
І буде конфісковано усе
Твоє майно!

Граціано О другий Даніїл!
Це — Даніїл, єврею! Нехристе,
Тепер ти у моїх руках.

Порція Чого ж
Єврей спинивсь? Бери мерщій пеню.

Шейлок Віддайте капітал мені назад,
І я собі піду.

Бассаніо Готовий він
Уже давно. Ось, маєш.

Порція Грошей тих
Перед судом він зрікся; має взяти
Лиш те, про що написано в розписці.

Граціано О Даніїл! Так, другий Даніїл!
Єврею, дякую тобі, що ти
Мені те слово нагадав.

Шейлок Це як же?
І капітал я навіть не одержу?

Порція Одержиш ти саму лише пеню —
Бери її на власний страх.

Шейлок Нехай
Диявол має з вами розрахунки!
Мені нема про що тут говорити.

Порція Стривай, єврею! Наш закон тепер
На тебе закладає позов. Слухай!
В законах це записано венецьких;
Якщо поважиться хто з чужоземців
Так чи інакше на життя когось
Із наших громадян — чи прямо, чи
Непрямо,— й суд те доведе, тоді
Усе добро, яким він володіє,
Бере казна республіки собі
І ділить все надвое: половина
Йй зостається, друга — йде тому,
На кого важився той іноземець...
Життя ж його залежить лиш від дожа:

Він може милувати чи карати
Чужинця, й радитись йому ні з ким
Не треба. Отже, я й кажу: наш суд
На тебе закладає позов; суд
Довів, що на життя купця Антоньйо
Ти важився непрямо й прямо; ти
За це відплати заслужив і мусиш
Підпасти під закон, що я його
Назвав. Тож падай в ноги і благай,
Щоб дож тебе помилував від кари.

Граціано Проси, щоб зміг повіситись ти сам;
А через те, що все твоє добро
Тепер в казну венецьку переходить
І грошей ти не матимеш купить
Собі бодай мотузку, то, виходить,
Тебе повісять коштами казни.

Дожд Щоб ти, єврею, бачив, що несхожі
Твої і наші почуття, тобі
Життя я сам дарую, не ждучи
Благань твоїх. Та знай, що половина
Твого добра Антонію належить;
Казні належить друга. Каяттям
Ти можеш досягти, що ми пенею
Обмежимось.

Порція Та тільки за рахунок
Державної частини отієї.

Шейлок Берить усе! Берить життя моє!
Прощення вашого не потребую!
Мій дім взяли ви, відібравши в мене
Підпори ті, що ними він тримався!
Ви узяли моє життя, забравши
Всі засоби, якими досі жив я!

Порція Антонію, ви хочете, можливо,
Йому якусь вділити ласку?

Граціано Дати
Мотузку дурно; більш нічого, хай
Боронить бог!

Антоніо Коли бажають так
І ясний дож, і суд — не брати з нього
Маєтків половини за законом, —
То згоден я, щоб саме ту частину,
Яку мені віддати має він,

Мені позичив до кінця життя,
А вмере — тоді я передам її
Синьйорові, що в нього вкрав дочку.
За ласку цю я ставлю дві умови:
По-перше, хай святий наш хрест він зараз
На себе прийме, а по-друге, мусить
Підписку дати судові, що все
Добро своє у спадок добровільно
Відпише він своїй дочці й Лоренцо.

Дож Хай буде так. Але якщо не схоче —
Візьму назад дароване прощення.

Порція Скажи, чи ти вдоволений, єврею?

Шейлок Вдоволений.

Порція То клерк нехай відразу
Напише дарчий лист.

Шейлок Я вас прошу,
Іти дозвольте вже: мені недобре;
Пришліть додому дарчого листа,
Я підпишу його.

Дож Іди, але

Граціано Все виконай, про що ми говорили.
Одержиж на свої хрестини двох
Батьків хрещених; був би я суддею,
Додав би я до них іще десяток,
Щоб супроводили тебе, лукавий,
До шибениці, а не до купелі.

Шейлок виходить.

Дож

(до *Порції*)

Синьйоре мій, я вас прошу мій дім
Відвідати — зі мною пообідать.

Порція Прошу ласкаво вибачить мені,
Мій ясний пане: ще цієї ночі
Повинен я до Падуї вернутись
І через те вже зараз вирушаю.

Дож Шкодую дуже я, що залишитись
Не маєте ви змоги; ну, а ви,
Антонію, нагородіте щедро
Цього ласкавого синьйора: він
Вам послугу зробив велику дуже.

Дож, сенатори й почет виходять.

- Бассаніо* Синьйоре мій достойний, ваша мудрість
Мене і друга нині врятувала
Від лютої біди; тож просим вас
Від нас за це прийняти нагороду:
Три тисячі дукатів ось, що ними
Я заплатити мав свій борг єврею.
- Антоніо* І все ж, синьйоре дорогий, повік
Повинні ми служити вам любов'ю
І силами своїми.
- Порція* Нагороду
Вже має всяк в своєму почутті,
Коли радіє він із вчинків власних.
Я тишуся, що вас звільнити зміг.
Тож саме через це вважаю я,
Що добре ви мене нагородили.
Немає в мене іншої користі!
Якщо ми знов зустрінемось, прошу,
Мене впізнайте. Успіху та щастя
Бажаю вам і з вами вже прощаюсь.
- Бассаніо* Синьйоре мій, прошу я ласки вдруге:
Прийміть від нас на згадку хоч дрібничку —
Не в нагороду, а лишень на згадку!
До вас я маю тільки два прохання:
Пробачити мені і не відмовить.
- Порція* Не можу вам відмовити, коли
Ви просите прийняти щось на згадку.
(До Антоніо)
Ось ви дасте мені ці рукавички,
Я їх носитиму на згадку.
(До Бассаніо)
- Ви ж
- В знак дружби вашої дасте мені
Цей перстень? О, ви відсмикнули руку?
Я більшого не хочу і гадаю,
Що, люблячи мене, в такій дрібниці
Ви не захочете мені відмовить.
- Бассаніо* Цей перстень, любий мій синьйоре... ах!
Пробачте, це така дрібничка, — ні!
Ні, я соромлюся його вам дати.
- Порція* Нічого іншого я не бажаю:
Мене цікавить тільки він, синьйоре!
- Бассаніо* Велику ціну має перстень цей
Для мене — більшу, ніж він того вартий.

Я відшукаю вам найкращий перстень
В Венеції — поставлю все на ноги —
І подарую вам, а цей мені
Дозвольте залишити в себе.

Порція

Бачу,

Ви щедрі тільки на словах. Спочатку
Самі мене ви жебрати навчали,
Тепер, здається, учите мене,
Як треба жебракам відповідати.

Бассаніо

Синьйоре мій, дала мені цей перстень
Моя дружина і, його надівши
На палець мій, примусила мене
Заприсягнути, що його ніколи
Не подарую я, не загублю
І не продам.

Порція

Слова такі лише

Кишені бережуть від зайвих витрат,
Якщо не збожеволіла, бува,
Дружина ваша й знатиме вона,
Як гідно я цей перстень заслужив;
Я впевнений, що гніватися вічно
Вона на вас не буде лиш за те,
Що ви мені його дали. А втім
Робіть, як знаєте. Прощайте! Мир вам!

Порція і Нерісса виходять.

Антоніо

Бассаніо, віддай йому той перстень.
Хай послуга його й моя любов,
З'єднавшись до купи, переможуть
Присягу-ту, яку ти дав дружині.

Бассаніо

Наздожени його, мій Граціано,
Віддай йому цей перстень і, як зможеш,
То приведи його у дім Антоньйо.
Хутчій, мій друже! Поспішай! .

Граціано виходить.

Ходім

Тепер до вас, Антоніо; а взавтра —
Раненько, на світанку — ми удвох
Полинемо до Бельмонта... Ходім же!

Виходять.

СЦЕНА 2

Там само. Вулиця.

Входять Порція й Нерісса.

Порція Спитай, де дім єврея, й передай
Йому оцей папір на підпис. Ми
Цієї ж ночі рушимо в дорогу
Й прибудемо до Бельмонта раніш
На цілий день, аніж чоловіки.
Цей дарчий лист порадує Лоренцо.

Входить Граціано.

Граціано Щасливий я, що вас догнав, синьйоре!
Синьйор Бассанію, обміркувавши,
Вам посила цей перстень. А крім того,
Уклінно просить вас до нього нині
Прибути на обід.

Порція На жаль, не можу.
Цей перстень я з подякою приймаю
І вас прошу сказати про те синьйору.
Прощу також — моему юнакові
Вкажіть, де Шейлоків шукати дім.

Граціано Я виконаю все.

Нерісса

(до Порції)

Я маю щось
Сказати вам, синьйоро.

(Тихо)

Я б хотіла
У чоловіка випросити персня,
З яким і він присягу дав мені
Не розлучатися ніколи.

Порція

(тихо до Нерісси)

Ти
Зробити можеш це, ручусь. Вони
Даватимуть нам клятви урочисті,
Що персні віддали чоловікам;
Та ми ловить їх будем на брехні
І переможемо.

(Голосно)

Іди ж мерщій!
Ти знаєш, де на тебе буду я
Чекати.

Нерісса

(до Граціано)

То ходім, синьйоре добрий!
Прошу ласкаво показати мені
Дім Шейлоків.

Виходять.

ДІЯ П'ЯТА

СЦЕНА I

Бельмонт. Алея, що веде до дому Перції.

Входять Лоренцо і Джессіка.

Лоренцо

Як сяє місяць... Отакої ночі,
Коли голубив ніжний вітерець
Зелене листя й цілував його,
Не сміючи здіймати в листі шуму,
Троїл, гадаю я, такої ж ночі
Зійшов на Трої вал, і сумовиті
Зітхання серця тужного він слав
У грецький стан, де ніч оповила
Крессіду мирним сном.

Джессіка

Такої ж ночі
Ишла Тізба похливно по росі,
І, вгледівши раніше лева тінь,
Ніж лева, жахом сповнилася раптом
І кинулась тікати.

Лоренцо

Такої ж ночі
Дідона з гілкою верби в руці
На березі відлюдному стояла
І слізно любого свого благала
Вернутись в Карфаген.

Джессіка

Такої ж ночі
Полями йшла Медея і збирала
Чар-зілля, аби юність повернути
Езову-дідові.

Лоренцо

Такої ж ночі
Покинувши багатого єврея,
З коханцем спритним Джессіка втекла
З Венеції до Бельмонта, і з ним
Вона там зникла.

Джессіка

Ах, такої ж ночі
В коханні клявся Джессіці Лоренцо
І серце в неї клятвами украв;
Та клятви ті, на горе, всі були
Лише брехня й обман.

Лоренцо

Такої ж ночі
Маленька Джессіка, пустунка мила,
Свого коханця кривдила, недобра,
Обмовити його вона хотіла,
Та він коханій все пробачив.

Джессіка

Я
Могла б вас розважати цілу ніч,
Коли б ми тут були самі, але
Я чую чоловічі кроки.
Входить Стефано.

Лоренцо

Хто там
Цієї ночі тихої біжить
Так швидко?

Стефано

Друг.

Лоренцо

Це друг? Який? Скажіть,
Як звати вас, мій друже?

Стефано

Звать мене
Стефано; звістку я несу, що пані
Прибуде нині на світанку в Бельмонт.
Тепер вона навколішках благає,
Схиляючись перед святим хрестом,
Щоб випало щасливе їй життя
Подружнє.

Лоренцо

Хто ще з нею?

Стефано

Тільки лиш
Один святий густельник і Нерісса.
Скажіть мені, господар повернувся?

Лоренцо Ще ні, і звістки не було про нього.
А зараз, Джессіко, ходім до замку
І приготуємо з тобою вдвох
На честь володарки цього палацу
Вітання урочисте і веселе.

Входить Ланчелот.

Ланчелот Трала-трала, гей-гей, ла-ла, трала-трала!

Лоренцо Хто це кличе?

Ланчелот Трала! Чи не бачили ви синьйора Лоренцо?
Синьйора Лоренцо! Трал-трала!

Лоренцо Та покинь ти тралалакати, хлопче,— ось!

Ланчелот Трала! Де? Де?

Лоренцо Тут.

Ланчелот Перекажіть йому, що від мого господаря при-
мчав щойно гінець і привіз повний ріг добрих новин. Господар
прибуде сюди вранці.

(Виходить)

Лоренцо Ходім додому, серце, і на них
Ми там чекати будемо. Проте
Навіщо йти туди? Стефано, друже,
Підіть до замку і скажіть, будь ласка,
Що повертається додому пані,
І виведіть надвір усіх музик.

Стефано виходить.

Дрімає ніжно місячне проміння
На лаві цій! Ми сядемо ось тут,
І звуки музики солодкі хай
Нам вухо тішать; музика, ця тиша
І ніч — яка гармонія чудова!
Сядь, Джессіко: поглянь, як небосхил
Обкладено кружальцями зірок,
Що сяють чистим золотом в блакиті!
І серед них найменшого немає
Кружальця, щоб воно, як ангел світлий,
Витаючи в просторах, не співало
Й до хору яснооких херувимів
Не приєднало б і своєї пісні!
Сповняє ця гармонія лише
Безсмертні душі; нас же огортає
Одежа тлінна, і важка, і груба,
Тому-бо ми її не можемо чути.

Входять музиканти.

Ідть сюди! Збудить Діану гімном.
Солодким звуком зачаруйте слух
Синьйори господині; закликайте
Музичними акордами її,
Щоб швидше повернулася додому.

Джессіка Мене щоразу огортає сум,
Коли я чую мелодійні звуки.

Грає музика.

Лоренцо Причина та, що дух ваш на той час
Стає напружений: ви зауважте,—
Коли десь мчить степами на просторі
Худоби череда чи табуни
Невїжджених коней молодих,
Як голосно іржуть вони, як скачуть,
Ревуть, бо грає в них гаряча кров;
Та ледь вони почують звук сурми
Чи інший звук якийсь музичний, враз
Увесь табун зупиниться як стій,
І дикий погляд вмить стає покірний
Під впливом звуків музики солодких.
І через те поет сказав не дарма,
Що лірою своєю рухатъ міг
Орфей дерева, стрімчаки і хвилі.
Нема живого на землі створіння,
Такого злого, лютого й твердого,
Щоб не зм'якшила музика йому
Хоч би на час похмурої душі.
Людина та, яка в своїй душі
Для музики не має зовсім місця,
Якої звук музичного акорду
Не може зворушити,— та людина
На зраду здатна, на грабунки й підступ;
Душі такої поривання темні,
Як темна ніч, і чорні, як Ереб,
Її чуття: такий людині ти
Не вір ні в чому. Тихо! Будем слухать.

Входять Порція й Нерісса.

Порція Здається, світло це горить у залі.
Далеко промінь кидає свіча!
Так в злому світі сяє добре діло...

Нерісса В той час, коли світив нам місяць, ми
Не бачили свічі.

Порція Коли сіяє
Велика слава, то мала згасає.
Намісник сяє так, як і король,
Аж доки сам король ще не з'явився;
Та ледь з'являється володар справжній,
Зникає, як струмок в морській безодні,
Позичена пишнота. Що це? Грають?

Нерісса Це грає ваш оркестр домашній, пані.

Порція Як гарно все, коли воно до речі...
Мені здається, звуки ці вночі
Солодші, ніж удень.

Нерісса Ця тиха ніч
Принадність надає музичним звукам.

Порція Спів жайворонка і ворони рівний,
Коли на нього не звертать уваги.
Гадаю я, що й соловейка спів,
Якби він вдень виспівував, коли
Гелгочуть гуси,— теж би здався співом
Кропив'янки. Багато в світі є
Таких речей, що їх цінить ми звикли,
Лише як їх одержуємо вчасно!
Та тихо! Глянь, з Ендіміоном спить
Селена і прокинутись не хоче!

Музика змовкає.

Лоренцо Якщо не помиляюся я, це голос
Синьйори Порції.

Порція Мене він так
Впізнав, як впізнає сліпий зозулю
По голосу її.

Лоренцо Синьйоро люба,
Вітаю із поверненням додому!

Порція Молились ми, щоб нашим пощастило
Чоловікам, і маємо надію:
Благання наші допоможуть їм.
Вони вже повернулися?

Лоренцо Ще ні,
Проте гінець приніс утішну звістку:
Прибудуть скоро.

Порція Ну, іди ж, Неріссо,
І накажи всім слугам, щоб мовчали,
Що від'їздили ми; об тім прошу
І вас, Лоренцо; Джессіко, і вас.

Звуки сурми.

Лоренцо Оце ваш чоловік, я чую звук
Його сурми. Ми не базіки, пані,
Не бійтеся.

Порція По-моєму, ця ніч
На хворий день скидається, але
Блідіша трохи; ніби день такий,
Коли ховається за хмари сонце.

Входять Бассаніо, Антоніо, Граціано та їхні слуги.

Бассаніо Ми з антиподами водночас мали б
Яскравий день, коли б, моя синьоро,
З'являлись ви й тоді, як сонце нам
Не світить.

Порція Світлою я хочу бути.
Проте легкою бути, ніби світло,
Не хочу я; адже легка дружина
Важка для чоловіка. Ні, такого
Бассаніо своєму не вчиню я.
Але що бог дасть! Я вітаю вас
З поверненням додому!

Бассаніо Щира дяка!
Синьоро, гостя привітайте також;
Це той Антоніо, якому я
Без міри зобов'язаний довіку.

Порція Ви зобов'язані йому усім;
Я чула, що для вас він сам себе
Заставив.

Антоніо З ним за це уже давно
Розраховались ми.

Порція Синьоре, ми
Від серця щирого вам раді. Отже,
Ми й довести це мусимо на ділі,
А через те я припиняю зливу
Словесних привітань.

Граціано й Нерісса розмовляли досі осторожч.

Граціано

(до *Нерісси*)

Я присягаюсь
Цим місяцем, ти сердишся даремно!
Писарчукові персня я віддав,
А ти розгнівалася так, голубко,
Що, слово честі, я йому бажав би
Зробитись євнухом.

Порція

Як? Сварка? Вже?
Яка ж тому причина?

Граціано

Та дрібничка!
Обручка золота, яку мені
Вона подарувала, і на ній
Ще й напис заяложений, як вірші,
Що ковалі різьблять їх на ножах:
«Люби мене й не покидай ніколи».

Нерісса

Що ви говорите про напис той
І вартість? Як? Не присягались ви,
Коли дала я персня, що його
Ви будете носити все життя,
Що навіть візьмете його в могилу?
Як не для мене, то хоча б з поваги
До тої клятви, що її дали,
Ви мусили б поберегти той перстень.
«Писарчуку віддав!» Я знаю добре:
Той писарчук не має бороди
Й не матиме довіку.

Граціано

Борода
Його окрасить лиш тоді, як він
Дорослим чоловіком стане.

Нерісса

Так,
Якщо можливо, щоб на чоловіка
Перетворилась жінка.

Граціано

Ні, клянусь
Рукою,— юнаку його віддав я,
Малому, незначному хлопчакові,
Не вищому від тебе,— писарчук він.
І так благав, щоб за його ретельність
Йому віддав я персня в нагороду,
Що я йому відмовити не міг.

Порція

Я вам скажу відверто, друже мій,
Повинні ви підпасти під догану,

Що легко так відразу віддали
Дарунок перший вашої дружини!
Адже присягою з'єднали ви
Навіки ту обручку з вашим тілом.
Дала і я коханому обручку,
Присягою зв'язавши і його,
Що він її повік не скине з пальця.
Ось він стоїть; я ладна присягнути,
Що ні за які скарби в цілім світі
Не скине він її і не віддасть!
Ох, Граціано, як вразили прикро
Дружину ви. Якби й мені мій друг
Таке зробив, дійшла б, напевно, я
До божевілля.

Бассаніо

(вбік)

Дав би я собі
Відтяти ліву руку й присягнув би,
Що з нею втратив персня, залишивши
В бою дарунок той.

Граціано

Але ж Бассаньйо
Віддав судді свого персня теж:
Суддя просив його, та й заслужив
Він нагороди, справді! Тут іще
До мене писарчук той причепився,
Щоб я йому віддав свого. Обидва
Нічого, крім цих перснів, не схотіли.

Порція

Якого ж персня віддали ви, друже?
Я сподіваюсь, не того, що вам
Подарувала я?

Бассаніо

Коли б я міг
Брехню додати до провини, то
Відмовився б од всього; та дивіться —
Немає персня на моєму пальці.
Його віддав я.

Порція

О, виходить, справді
Невірне ваше серце і фальшиве!
Клянуся небом, що на ваше ложе
Аж доти не зйду нізащо, доки
Я не побачу персня.

Нерісса

(до Граціано)

Не зйду

І я на ваше, доки не побачу
Свого персня.

Бассаніо

Порціє кохана,

Ох, знали б ви, кому віддав я персня,
І знали б ви, за кого дав я персня,
І зрозуміли б, за що дав я персня,
Як неохоче віддавав я персня,
Бо не хотіли іншого, крім персня,
То ви б обурення своє зм'якшили.

Порція

Ох, знали б ви достойність того персня
Чи ціну тій, яка дала вам персня,
Чи честь, що не веліла збутись персня,
То не змогли б ви і віддати персня!
Невже знайшовсь такий хтось нерозсудний,
Що вимагав уперто річ від вас,
Коли б він бачив добре, що її
Обороняли ви як найсвятіше?
Нерісса каже правду, і мене
Вона переконала: хай помру я,
Якщо не жінці віддали ви персня!

Бассаніо

Клянуся честю вам, клянусь душею,—
Не жінці я віддав його, мій друже,
А доктору-судді; від грошей він
Відмовився, просив він тільки персня.
Спочатку я не згодився віддати,
І він пішов ображений,— пішов
Той чоловік, що друга врятував
Від смерті. Що я мав сказати, рідна?
Йому я мусив відіслати персня.
Звеліла чемність так, і щирий сором
В мені відразу спалахнув: невдячність
Лягла б інакше плямою на честь!
Простіть мені, мій друже дорогий!
Священними світилами нічними
Клянусь вам: якби ви були при цьому,
То, мабуть, і самі б мене просили,
Щоб доктору достойному віддав
Я перстень мій.

Порція

Хай доктор цей не сміє

Переступать поріг мій. А як він
Здобув ту цінну річ, яку я так

Любила і яку ви присяглися
Ніколи не скидати,— хочу й я
Теж виявити щедрість, як і ви:
Нехай бере собі він все, що маю,
І тіло я своє віддам йому,
Та навіть і саме подружнє ложе,—
Віддам усе! О, я його впізнаю,
Я з ним зійдусь, я певна. Ви тепер
Спіть тільки дома кожну ніч; як Аргус,
Мене пильнуйте ви, бо лиш саму
Покинете — я присягаю честю,
Яка належить ще мені, клянусь,
Що доктора тоді я запрошу
Зі мною поділити ложе!

Нерісса

Я ж

До себе запрошу писарчука.
І щоб не жалкували, коли ви
Покинете мене під власний догляд.

Граціано

Гаразд, нехай! Та тільки щоб мені
Він не попався в руки, бо зламаю
Писарчукові я його перо!

Антоніо

На жаль, синьйори,— я причина прикра
Всіх ваших сварок.

Порція

Ох, синьйоре милий, . . .

Хай вас те не бентежить; вам ми раді.

Бассаніо

Пробач мені цей вимушений гріх,
Моя голубко; хай слова мої
Всі наші друзі чують: я клянусь
Тобі твоїми ясними очима,
В яких виразно бачу я себе...

Порція

Візьміть це до уваги! Він в обох
Моїх очах себе подвійно бачить:
У кожному по разі. Тож клянися
Дволикою істотою своєю:
Довіри варта клятва ця двоїста!

Бассаніо

Ні, вислухай! Пробач мені провину,
Душею присягаюся тобі,
Що більш ніколи не зламаю клятви!

Антоніо

(до Порції)

Я раз за нього тілом поручився —
Й загинув би, коли б мене той доктор

Не визволив, якому чоловік ваш
Віддав ваш перстень. Я готовий вдруге
Душею поручитись за Бассаньйо,
Що чоловік ваш клятви вже ніколи
Свідомо не порушить.

Порція

Отже, ви —

Порукою тепер за нього в мене.
Прошу вас, дайте перстень цей йому,
Але з умовою, щоб краще він
Його беріг, ніж перший.

Антоніо

Ось, мій друже,

Візьміть його і присягніть — повік
Цей перстень зберігати.

Бассаніо

Як? Це ж той,

Що доктору я дав, — клянуся небом!

Порція

А він мені віддав; простіть, Бассаньйо:
За перстень цей той доктор спав зі мною.

Нерісса

І ви мені простіть, мій Граціано,
Бо той хлопчак паскудний, писарчук,
Лежав за перстень цей тієї ночі
В моєму ліжку.

Граціано

Як? Хіба ж то влітку

Дороги лагодити є потреба,
Коли й без того ними можна їздить?
Невже у нас обох на голові
Повиростали роги, хоч іще
Ми їх не заслужили?

Порція

Я прошу,

Не говоріть так грубо. Ви усі
Здивовані? Ось маєте листа.
Його ви прочитайте на дозвіллі,
Він з Падуї, від доктора Белларйо.
Він скаже вам, що Порція була
Тим доктором; писарчуком — Нерісса.
Лоренцо вам посвідчить, що і я
Поїхала відразу після вас
Із дому, а допіру повернулась
І ще не входила в будинок. Вас
Вітаю я, Антоніо! Я маю
Для вас такі звістки, що ви на них
Не сподіваєтеся зовсім. Прошу.

Ось розпечатайте цього листа:
У ньому сповіщають вам, що три
Найкращі ваші кораблі неждано
Із вантажем багатим прибули
До гавані. А як цей лист мені
До рук потрапив, я того, синьйоре,
Не можу пояснити.

Антоніо Я онімів.

Бассаніо Ви доктором були, і я не зміг
Впізнати вас?

Граціано А ти — писарчуком,
Що хтів мені наставить роги?

Нерісса Так!

Але писарчуку зробіть того
Не пощастить: адже ніколи він
Не перетвориться на чоловіка!

Бассаніо Мій докторе чарівний, ви зі мною
Віднині поділятимете ложе!
Якщо я виїду, ту нічку спати
Ви будете з дружиною моєю.

Антоніо Синьйоро мила, ви мені дали
Життя і засоби до нього; я
З листа довідався, що увійшли
І справді кораблі мої у гавань.

Порція

(до Лоренцо)

Як поживаєте? Мій писарчук
Привіз і вам щасливу звістку.

Нерісса Так,

І я віддам її вам безкоштовно.
Я вам і Джессіці передаю
Цей дарчий лист, що ним єврей багатий
Вам заповів усе своє майно
По смерті.

Лоренцо О синьйори чарівні!

Посипали ви манною із неба
На шлях голодним людям.

Порція Вже світає...

Ручуся я, проте, що до кінця
Ви не збагнули ще того, що сталось.
Зайдімо ж до господи; там, прошу,
Ви запитаннями навперербій

Нас зможете закидати, а ми
На все як слід відповісти вам раді.

Граціано

Гаразд! Хай так! Ось перше запитання:
Нехай Нерісса висловить бажання,
Хоч ніч скінчилася і вже світає,
Чи зараз спать лягти вона бажає,
Чи ждатиме до завтрашньої ночі?
А щодо мене — більш за все я хочу,
Щоб цей щасливий день, як ніч, був темний
Й лежав зі мною писарчук приемний!
Я ж все життя, оскільки стане сили,
Цей перстень берегтиму до могили!

Виходять.

С. 476. *А як ми вам не вгодили...*— Другий фінал, яким завершували п'єсу в загальнодоступному театрі.

Наталя ЖЛУКТЕНКО

ВЕНЕЦІАНСЬКИЙ КУПЕЦЬ

Час створення «Венеціанського купця» датується близько 1596—1597 рр. П'єсу було зареєстровано в Палаті торговців папером у липні 1598 р. Вперше видана під назвою «Чудова історія про Венеціанського купця з надзвичайною жорстокістю єврея Шейлока стосовно названого купця, в якого той хотів вирізати рівно фунт м'яса; із зображенням домагань руки Порції шляхом вибору з трьох скриньок. Як вона неодноразово виконувалась лорда-камергера слугами. Написана Вільямом Шекспіром». Перевидувалась удруге 1619 р. під тією ж назвою, але без посилання на виставу. І врешті вийшла in folio 1623 р.

Фабула комедії являє собою обробку кількох сюжетних мотивів. Історія з векселем наводиться в збірнику Джованні Фіорентіно «Простак» (вид. 1558 р.). І хоч англійською мовою цю збірку було перекладено лише в XVIII ст., цілком вірогідно, що існував більш давній рукописний варіант перекладу. Крім історії з векселем, у збірнику натрапляємо на назву Бельмонт і мотив персня. Сюжетну лінію сватання з відгадуванням портрета, схованого в одній із скриньок, обіграно в 66-му оповіданні надзвичайно популярного за часів середньовіччя збірника «Римські діяння» (бл. 1400; перекладено англійською мовою 1577 р.). Спроба об'єднання названих сюжетних джерел, можливо, ще передувала Шекспіровій. Так, є згадка про постановку лондонським театром «Бик» загубленої п'єси «Єврей», що за сюжетом нагадує «Венеціанського купця». До подібної ж теми звертається і Деккер у п'єсі «Венеціанський єврей» (дата невідома).

Постановка п'єс із євреєм-лихварем у ролі головного персонажа особливо поширилась після сенсаційного процесу лейб-медика королеви Єлизавети, португальського єврея Лопеса, звинуваченого у спробі отруїти королеву (страчений в 1594 р.). У той час труппа Хенсло-Алейна поновлює постановку трагедії К. Марло «Мальтійський єврей», а театр Бербеджа звертається до комедії Шекспіра «Венеціанський купець».

Створенням «Венеціанського купця» завершується етап «романтичних» комедій у творчості Шекспіра, який свого часу розпочався написанням п'єси «Два веронці». «Венеціанський купець» — перша проблемна комедія драматурга, яка охоплює надзвичайно широке коло питань, важливих для допитливої думки людини Відродження: держава і закон, правосуддя та милосердя, справедливість і несправедливість, право людини на вільний вияв ініціативи тощо. Синтез ліричного й драматичного, намічений ранніми творами Шекспіра, досягає в історії Шейлока особливого напруження.

Загальнолюдське значення проблем, дотичних до комедії, веде до заміни пасторальних мотивів («Два веронці», «Сон літньої ночі») мотивами притчі. Умовно-притчевий характер набуває і загадка Порції та, власне, мотив векселя. Шекспір ускладнює обробку використаного сюжетного матеріалу, виключивши всі мотиви, які могли б позбавити дію комедії драматичної єдності. В новелі Фіорентіно мо-

лодій венеціанець Джанетто тричі намагається полонити серце молодої вдови, що вимагала від женихів виконання своєї умови: оволодіти нею під час першої зустрічі. У Шекспіра Бассаніо підкоряє серце Порції ще до участі у розгадуванні таємниці портрета. Відкинуто і мотив снадойного напою. Сцена зі скриньками набирає, таким чином, особливого емоційного напруження. Від правильного вибору Бассаніо залежить доля обох закоханих. Випадковість виключено. Тема скриньки, що криє в собі істину, набуває самостійного значення.

Зовсім іншу функцію виконує в італійській новелі і тема лихваря: після сцени суду про лихваря просто забувають. У «Венеціанському купці» роль Шейлока в розвитку сюжету постійно зростає. В цьому Шекспір чи не найближчий до «Мальтійського єврея» свого попередника К. Марло, який створив трагічний образ Варавви, по-своєму величного в своїх злочиннях. Досвіду створення такого характеру Шекспір набув ще в історичних хроніках («Річард III»). Та коли Варавва і Річард III злочинці трагічні, то Шейлок — персонаж трагікомічний.

Образ Шейлока один з найскладніших у комедійній творчості Шекспіра. Багатогранність образу підкреслював ще О. С. Пушкін: «Шейлок скупий, кмітливий, мстивий, чадолубивий і дотепний». Герої ранніх комедій Шекспіра, позбавлені чітких індивідуальних характеристик, були варіаціями єдиної людської природи, сповненої життєрадісності, грайливого штукарства. З появою образу Шейлока світла ренесансна гармонія комедійного світу розпадається. Видозмінюється і джерело комічного, що утворювалось раніше шляхом кумедного перебільшення здорових природних нахилів людини. Шейлок водночас і кумедний, і драматичний.

Страхотливий Шейлок-лихвар, що складає в мішок червонці і мріє вирізати серце свого ворога. Пристрасть до наживи позбавила його людських почуттів, спотворила його душу. Своєю поведінкою Шейлок, що весь час посиляється на Біблію, ненавидить музику, проголошує помірність та бережливість, нагадує буржуа-пуритан XVI—XVII ст. Цим Шейлок смішить, але й водночас жахає.

Важко визначити сценічне амплу цього героя. Деякі риси наближають Шейлока до традиційного типу Скупого, відомого ще за комедіями Плавта і Теренція. Такий Шейлок, що весь час оберігає своє добро, з острахом закриваючи вікна і двері дому, нарікаючи на негамовний апетит свого слуги-шахрая Ланчелота тощо. Наявні у змалюванні характеру героя народні фарсові мотиви, що, до речі, підкреслювались акторським виконанням цієї ролі в театрі за часів Шекспіра: руда перука, довгий зелений каптан до п'ят, як невід'ємні атрибути злочинця-лихваря. Навіть знаменитий монолог Шейлока був написаний прозою, а не віршами, тобто призначався не для декламації, а для фарсового читання з усіма необхідними блазенськими витівками. Проте зовнішній комізм контрастує тут із суто драматичним значенням слів героя, що обстоює своє право на людську гідність. Саме так, як контрастують несамовиті прокляття обдуреного батька із спогадом Шейлока про подарований дружиною перстень, що раптово проривається кризь буфонату.

Образ Шейлока — перший психологічно опрацьований характер у комедійній спадщині Шекспіра. Дослідження глибин людської психології починається зі спроби збагнути джерела лихого в людині. Долаючи певну жанрову обмеженість

«романтичної» комедії, Шекспір удається до пошуків нових художніх засобів, синтезує вже вироблені ним в історичних хроніках і ранніх комедіях прийоми, наближаючись до поліфонізму більш пізніх періодів творчості.

Формально антагоністом Шейлока в комедії є Антоніо: конфлікт лихваря і «королівського» купця створює сюжетний кістяк комедії. Шейлок ненавидить Антоніо не лише як християнина. Значно більше дошкуляє йому незбагненна некорисливість купця, який засуджує гроші, відмовляючись від позичкового процента, чим заважає сталому зисковий лихваря. Протиставлення Шейлока і Антоніо набуває, таким чином, характеру зіткнення двох ворожих типів світосприйняття.

І в цьому плані багато виразніший контраст між похмурым світом Шейлока і святково-карнавальним світом Бельмонта. Втративши абсолютність (ранні комедії), ренесансна утопія мовби досягає особливої виразності. Авантюризм, життєлюбство, потяг до насолод, любов до жартів, карнавальної гри — всі ці риси концентруються в образі Порції, що втілює центральну ідею драми. Самий вигляд героїні підкреслено святковий: довге золотаве волосся, ясні очі, ніщо не порушує гармонії. Легко й невимушено вступає Порція в боротьбу за людське щастя. Особливо велична героїня в сцені суду. Без ненависті (в цьому вона перевищує Антоніо), спокійно й дотепно бореться Порція з Шейлоком, на боці якого формальні закони Венеції. Віра в ідеали дружби та кохання надихає її, робить мову музикальною, надає думці поетичної образності.

Шекспір, проте, далекий від однобічності. Привабливий, ностальгічно прекрасний світ Бельмонта все ж далеко не ідеальний. Тема видимого і сущого, що стане сценічним нервом шекспірівських трагедій, з'являється вже в «Венеціанському купці». З особливою виразністю відображена вона в темі трьох скриньок, що становить своєрідний філософський лейтмотив твору. Принц Марокканський вибирає золоту скриньку і лишається ошуканим. Далекий від істини і принц Арагонський, що надає перевагу сріблу. Здобуває істину лише Бассаніо, обравши свинцеву скриньку. Суворо правда перемагає химерний блиск вимислу.

Далекий від зовнішньої гармонії і світ Бельмонта. Порція говорить про милосердя, але вимагає смерті Шейлока, Бассаніо думає не лише про красу Порції, але й про її посаг, Джессіка, залишивши дім Шейлока, забирає з собою його гроші. Ренесансна ідилія чимось починає нагадувати бучний, блискучий, а все ж таки спектакль. Не випадково вже на початку п'єси «сумний філософ» Антоніо скаржитися на те, що життя здається йому лише спектаклем, у якому він отримує сумну роль. Роздуми Антоніо сповнені невиразного передчуття непевності його світу. Гуманістичні уявлення ще перемагають зло, але вирішення конфлікту остаточно не усуває суперечності.

З погляду жанрової специфіки «Венеціанський купець» — п'єса «мішаного» типу. Трагізм виходить за рамки жанру, позбавляє його внутрішньої цілісності. За характером конфлікту комедія значно ближча до творів третього періоду, ніж до святково-карнавальних «Дванадцятій ночі», «Багато галасу з нічого» тощо, які були написані безпосередньо після «Венеціанського купця».

Історія сценічних втілень комедії надзвичайно різноманітна. Англійська сцена першої половини XVIII ст. зображує Шейлока як традиційного комедійного лиходія. Проте поступово утворюється традиція драматизації образу. Першим від

зовнішньої комічності персонажа відмовляється актор середини XVIII ст. Маклін (1747), який перетворює Шейлока на трагічного лиходія, який жахає своєю мстивістю. Недоречним стає фарсовий антураж ролі: руда перука, зелений каптан лихваря тощо. Саме Маклін уперше виконує роль Шейлока у звичайному венеціанському головному уборі.

Зовсім по-іншому грає лихваря актор романтичної школи Едмунд Кін, який виступив у цій ролі в 1814 р. Його Шейлок був бунтівливою непересічною особистістю, страждання якої викликали співчуття глядачів. Виконавець кінця XIX ст. Генрі Ірвінг грає трагедію зрадженої батьківської любові. На сцені — сивий дід, що безпорадно застиг перед спорожнілою доміvkою.

Немало цікавих акторських вирішень дає й російська сцена. Роль Шейлока виконували такі провідні митці, як Брянський (1835), актор каратигінської школи Милославський (1856—1881), Іванов-Козельський, Южин (1889—1899) та ін. «Венеціанський купець» входив до репертуарів Малого театру (вистави 1877 р. з Вільде в ролі Шейлока, Федотовою — Порції, Ленським — Бассаніо), Московського Художнього театру (вистави 1898 р.; постановка Станіславського й Немировича-Данченка з Мейерхольдом у ролі принца Арагонського) тощо.

Український глядач бачив у ролі Шейлока видатного негритянського трагіка Айру Олдріджа, який під час гастролей 1861—1868 рр. виступав у Києві, Харкові та Одесі. Виконання Олдріджа, який в образі Шейлока побачив трагедію людин, яку принижують, позбавляють власної гідності, було високо оцінено Т. Г. Шевченком. Українською мовою вперше переклад «Венеціанського купця» здійснив І. Франко (завершено переклад 1912 р., опубліковано 1956 р.). Входив «Венеціанський купець» до репертуару «Народного театру» (1918—1922), вистави відбувались під керівництвом видатного актора й режисера П. К. Саксаганського.

ПРИМІТКИ ДО «ВЕНЕЦІАНСЬКОГО КУПЦЯ»

С. 479. *Дія перша.*— У прижиттєвому виданні комедії поділу на дії та сцени не було. Одна частина п'єси відокремлювалась від іншої появою або зникненням персонажів. Поділ на 5 дій з'являється лише у виданні 1623 р.

С. 481. *Дволикий Янус* — у давньоіталійській міфології божество входив і виходив. Януса зображували з двома обличчями, усміхненим і похмурим. Переносно: втілення мінливості. Саме тому й клянеться Янусом Салеріо. *Нестор* — найстаріший з ахейських вождів під час облоги Трої. Тут: взірць мудрості й серйозності.

Граціано.— Це ім'я належало раніш Докторові, персонажу італійської комедії del arte. Медична лексіяка присуття часом і в мові друга Бассаніо (I, 1).

С. 482. *Назвати дурнями своїх братів.*— Жартівливий натяк на Євангеліє від Матфея (V, 22): «Той, хто назве своїх братів дурнями, гідний пекельного вогню».

С. 484. *Катона донька, Вродлива Порція — дружина Брута...*—

дочка римського сенатора Марка Порція Катона (95—46 н. е.) і дружина полководця й державного діяча Марка Юнія Брута (85—42 до н. е.).

В Колхиду, що до неї не один Герой Язон...— Міфологічний сюжет. Мова йде про похід аргонавтів, які на чолі з Ясоном першими з греків здійснили плавання в Колхиду на кораблі «Арго» за золотим руном.

С. 485. *Нерісса* — ім'я служниці Порції означає «темноволоса» (іт. *Negiccia*). Образ Нерісси створює контрастну симетрію до образу Порції. До сценічної симетрії в розподілі дійових осіб вдаються автори багатьох романтичних комедій часів Шекспіра. Героя супроводить друг, героїню — подруга тощо.

С. 486. *То справжній жеребець...*— Неаполітанці в XVI ст. славились як наїзники.

...пфальцграф — певно, натяк на пфальцграфа Альберта-а-Ласко, який в 1583 р. вів у Лондоні розкішне життя, а потім шез, не заплативши боргів.

С. 486—487. *...він не знає ні латини, ні французької... свого камзола купив він в Італії...*— Комічний портрет англійського вельможі. Знання іноземних мов вважалося обов'язковим для світської людини, однак англійське дворянство далеко не завжди досягало цього взірця. Висміюється і пристрасть англійських вельмож до іноземних мод, копіювання чужих звичаїв.

С. 487. *...позичив ляпаса в англійця...*— натяк на суперечності між Англією та Шотландією. Франція постійно давала обіцянки підтримати Шотландію в цій боротьбі, але майже ніколи їх не виконувала.

...молодий німець, небіж герцога Саксонського...— Можливо, натяк на герцога Баварського, що був одним з претендентів на руку королеви Єлизавети.

...доживши до Сивілиного віку, я помру цнотливою, мов Діана...— Сивіла — в стародавніх греків та римлян легендарна вішунка, що пророкувала майбутнє. Легенда про вік Сивіли, якій дорівнював нібито 700 років, поширилась вже за часів християнства.

Діана — римська богиня Місяця й полювання, вважалася втіленням цнотливості.

С. 488. *Якщо він має вдачу святого, а обличчя чорта...*— Натяк на темну шкіру Марокканського принца.

Шейлок — єврейське ім'я, що зустрічається в Італії у формі Scialocca. Деякі дослідники пов'язують його також з прізвиськом англійських лихварів, — євр. «Шаллах» означає «жадібний, ненажерливий».

С. 489. *Ріальто* — мармуровий міст у Венеції — в центрі старого ділового кварталу. Місце зустрічі купців.

Щоб їсти те добро, що в нього ваш пророк назаретський загнав диявола...— Шейлок так називає Ісуса Христа, що його не визнає іудаїзм. Далі йде іронічний натяк на епізод з Нового Завіту (Євангеліє від Матфея, гл. VIII), в якому розповідається про те, як Ісус повиганяв дияволів з тіла двох одержимих і вселив їх у стадо свиней.

Митар — так у стародавній Іудеї називались відкупники і збирачі податків, які викликали загальну ненависть у населення.

Таким чином слова Шейлока, звернені до Антоніо, мають подвійний зміст: «християнин» і «купець, що порушує закони торгівлі».

С. 490. *Коли Лавана вівиці Яків пас — Святого Авраама був той Яків (По волі мудрій матері своєї) Наступник третій.*— Іаков — третій (після Авраама та Ісаака) з біблійних патріархів. Будучи улюбленцем своєї матері Ревекки, він хитрістю добився від сліпого батька благословення, хоча й був молодшим з близнят. Уникаючи помсти брата Ісава, поїхав до свого дядька Лавана. (Перша книга Моїсеєва. Буття, гл. XXV, XXVII).

С. 491. *Чи срібло й щире золото для вас — Однаково, що барани та вівиці?* — Ще в середні віки розвивалось канонічне вчення про недозволеність правити позичковий процент; література того часу, переважно богословська, засуджує лихварський капітал, посилаючись на те, що гроші не можуть народжувати нові гроші. В XII—XIII ст. були навіть зроблені марні спроби заборонити проценти під страхом відлучення від церкви.

Які тут можна взяти відсотки? — В Венеції дозволений позичковий процент становив 15 %, в той час як в елизаветинській Англії — лише 10 %.

С. 495. *Сóфі* (Сефевіди) — династія перських шахів (1502—1736). *Сулейман Кануні*, в європейській літературі Сулейман Пишний (1495—1566) — турецький султан у 1520—1560 рр. При ньому Османська імперія досягла найвищої могутності.

Ліхас (Ліх) — супутник і вісник Геракла, учасник його останніх походів.

С. 496. *Спочатку в храм...* — Порція пропонує дати спочатку в домашній каплиці клятву дотримуватись умов сватання, що їх визначив батько Порції.

Ланчелот Гоббо — образ перехідний від «клоуна» ранніх комедій до «блазня» наступних творів.

Прізвисько Гоббо зустрічається в Італії, інколи в Англії. Можливо, пов'язане з італійським словом «gobbo» — «горбатий». «Gobbi» («горбані») — це також сценічне амплуа комедії del arte.

С. 498. *Ну й бородище відпустив!* — Фарсовий епізод. Підсліпуватий старий Гоббо обмацує потилицю сина, вважаючи волосся Ланчелота за бороду.

С. 502. *Джессіка* — ім'я героїні біблійного походження (Есха). Сюжетна лінія кохання дочки іудея-лихваря до християнина вже зустрічалась в трагедії К. Марло «Мальтійський єврей» (Авігея і Матіас).

С. 505. *...чорного понеділка...* — Коли в 1360 р. король Едуард стояв з військом під Парижем, був такий мороз, що багато кіннотників позамерзало. Цей день дістав назву «чорного понеділка».

С. 506. *...із племені Агарі...* — Агар — рабиня єгиптянка, наложниця біблійного патріарха Авраама. Вигнана з дому, вона оселилась разом із сином

Ізмаїлом в Аравійській пустелі. Ізмаїл став родоначальником арабських племен, прозваних ізмаїлтянами та агарянами.

С. 507. *...голуби Венери...*— Два голуби везли колісницю Венери, римської богині кохання. Вважались символом любовстрасності.

С. 511. *Гірканії пустелі*— ландшафт південно-східного узбережжя Каспійського моря. Через свою неприступність і велику кількість хижих звірів Гірканія називалась Вовчою країною.

С. 515. *Покрили б голови простоволосі!*— Натяк на те, що бути в головному уборі в присутності знатних осіб мали право лише представники дворянства.

С. 521. *То була моя бірюза...*— Згідно з уявленнями давніх часів бірюза має кілька чудесних властивостей. Так, наприклад, вона охороняє лад у сім'ї. Обручку з бірюзою дарували найчастіше під час заручин.

С. 523. *...ніж Алкід, коли Прийшов урятувать троянську діву...*— Цей подвиг Геракл здійснює зовсім не заради кохання. Пропливаючи повз Трою, Геракл побачив кинуту на поживу морському чудовиську дочку царя Лаомедон-та Гесіону. Герой пообіцяв врятувати дівчину, зажадавши в винагороду божественних коней.

Жінки-дарданки— тобто троянки. Названі за ім'ям сина Зевса і плеяди Електри— Дардана, першозасновника Трої (грецький міф).

Пісня.— Слова пісні, що її виконують за наказом Порції, повинні допомогти Басанію. Тужливі слова про смерть кохання мають звернути його увагу на скриньку із свинцю— металу, що асоціюється зі смертю.

С. 524. *Марс*— у римській міфології бог війни. Тут: втілення мужності.

Всередині ж у них печінка біла...— Згідно зі стародавніми уявленнями біла печінка— ознака боягузливості.

Принади індіанки— іронічне зауваження. Чорне волосся та бронзова шкіра не відповідали ренесансним уявленням про жіночу вроду.

Мідас— цар Фрігії (738—696 до н. е.). В грецькій міфології з ім'ям Мідаса пов'язана легенда, за якою бог Діоніс наділив царя здатністю перетворювати на золото все, до чого той доторкався. На золото перетворювалась навіть їжа. Дар обернувся в кару.

С. 530. *Берберія*— загальна географічна назва Північно-Західної Африки від Середземного моря до Сахари, заселеної берберами.

С. 531. *...Антоніо сердешний Поплатиться жорстоко.*— Зразок подвійного сценічного часу; Басанію проводить у Бельмонті лише декілька днів, для Антоніо ж— завершилися три місяці, що їх було зазначено у векселі.

С. 537. *Сцілла і Харібда*— в давньогрецькій міфології двоє страховищ, які очікували на мореплавців по обидва боки вузької протоки між Італією

І Сіцилію. Звідси вираз — «перебувати між Сциллою і Харібдою» — тобто наражатись на небезпеку з різних боків.

С. 544. *Піфагор* — давньогрецький математик і філософ (VI ст. до н. е.). Розглядаючи Всесвіт як гармонійну систему чисел та їх відношень, зводив пізнання світу до пізнання чисел. Обстоював догму про безсмертя душі та її перевтілення.

Твій дух похмурий жив У тілі вовка... — натяк на «справу Лопеса». Латинською мовою «вовк» — «lupus», що співзвучне найменню лейб-медика королеви Єлизавети Лопеса.

С. 548. *Даниїл* — давньоіудейський пророк. Згідно з біблійною легендою, перевершив своїм знанням усіх волхвів і мудреців Вавилонського царства. Даниїл розгадав страшний сон Навуходоносора, врятував від смертного вироку обмовлену старійшинами красуню Сусанну тощо. Біблійна традиція приписує Даниїлові також написання «Книги пророка Даниїла».

С. 550. *Варавва* — розбійник, якого повинні були стратити разом з Ісусом Христом.

С. 554. *Додав би я до них іще десяток...* — Натяк на 12 присяжних в тогочасних англійських судах, яких у Англії жартівливо називали хрещеними батьками. Тут означає: **виніс би обвинувальний вирок.**

С. 558. *Троїл і Крессіда* — мотив трагічного кохання троянського царевича Троїла до грекині Крессіди, використаний у поемі Чосера і в однойменній трагедії Шекспіра, сягає середньовічного французького лицарського роману «Роман про Трою» Бенуа де Сент-Мора (XII).

Пірам і Тізба — дав. прим. до «Сну літньої ночі».

Еней і Дідона — історія кохання карфагенської цариці Дідони до троянця Енея, який змушений був її покинути з волі богів, відображено в «Енеїді» Вергілія.

Гілка верби — в Англії — символ зрадженого кохання.

С. 559. *Полями йшла Медея...* — у грецькій міфології чарівниця, дочка колхідського царя Еета. Медея закохалася в Ясона, ватажка аргонавтів і допомогла йому здобути золоте руно. Чарівними зіллями омолодила вона і батька Ясона — старого Езона.

С. 560. *...привіз повний ріг добрих новин.* — Натяк на ріг достатку. *...як небосхил Обкладено кружальцями зірок...* — Монолог Лоренцо — розгорнута поетична версія теорії піфагорійців про музику небесних сфер. Згідно з цією теорією планети випромінюють особливу музику, що допомагає зберігати лад у всесвіті. *Музика сфер* — символ високої гармонії, досконалості і краси.

С. 561. *Збудить Діану гімном.* — Тут *Діана* — місяць.

Орфей — у грецькій міфології славетний співець і поет із Фракії. Спів Орфея і його гра зачаровували не тільки людей, а й диких звірів і птахів, дерева й каміння.

Людина та, яка в своїй душі Для музики не має зовсім місця...— В словах Лоренцо — типова для епохи Відродження ідея взаємообумовленості музичності та етичних цінностей в людині. Тяжіння гуманістів до гармонії людських взаємин тісно пов'язане з їхніми уявленнями про світову гармонію, про єдині закони, що керують і музикою, і підвалинами людського життя, і рухом планет.

Ереб — у античній міфології уособлення вічного мороку. В Гесіода — син Хаосу та брат Ночі.

С. 562. *Глянь, з Ендіміоном спить Селена...*— грецький міфологічний сюжет. Селена, богиня Місяця, закохалася в Ендіміона, юнака дивної вроди, якому Зевс, щоб зберегти його красу, подарував вічний сон.

Олена АЛЕКСЕЄНКО